

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

A´ Μέρος (Θεωρητικό)

1. Φυσιогγνωμία και σκοποθεσία του Γνωστικού Αντικειμένου
2. Περιεχόμενο Γνωστικού Αντικειμένου - Θεματικά Πεδία/Θεματικές Ενότητες
3. Μέθοδος διδασκαλίας
 Η Βιωματική Μέθοδος
4. Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα
5. Αξιολόγηση

B´ Μέρος (Πρακτικό)

Υλοποιώντας το Πρόγραμμα Σπουδών: Δειγματικές εφαρμογές

Δειγματικά σχέδια διδασκαλίας

 Σχέδιο Διδασκαλίας 1

 Σχέδιο Διδασκαλίας 2

 Σχέδιο Διδασκαλίας 3

Πρόλογος

Αγαπητές μας Συναδέλφισσες και αγαπητοί μας Συνάδελφοι,

Σας καλωσορίζουμε στο Βιβλίο Θρησκευτικών της Α΄ Λυκείου με θεματικό τίτλο «Θεός και Άνθρωπος: αυτός ο Κόσμος, ο μικρός, ο μέγας!», στον οποίο καταλήξαμε συνειδητά, καθώς θεωρήσαμε ότι η συμβολική, ποιητική του διατύπωση συνοψίζει το ερμηνευτικό πλαίσιο, το περιεχόμενο και την κοινή προοπτική των Διδακτικών του Ενοτήτων. Το παλαιό συναντά το νέο, ώστε μέσα από τον συγκερασμό τους να αναδεικνύεται το διαχρονικό στοιχείο των αξιών του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας, αξίες που εξακολουθούν να αποτελούν θεμέλιο του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου γίγνεσθαι.

Το μάθημα των Θρησκευτικών, όχι μόνο στην ελληνική αλλά και στην ευρωπαϊκή εκπαίδευση, είναι το μοναδικό ανάμεσα στα σχολικά μαθήματα, το οποίο προκαλεί τόσο έντονες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως κάτι τέτοιο φαντάζει περιττό σε μια εποχή και σε ένα περιβάλλον όπου κυριαρχεί ο ελληνόφωνος και ορθόδοξος κοσμοπολιτισμός. Το κεντρικό ερώτημα είναι αν η Ορθόδοξη πίστη και ζωή αποτελεί απλώς θρησκεία, με τη στενή έννοια του όρου, ή αν πρόκειται για ένα ευρύτερο φαινόμενο που αγκαλιάζει κάθε πτυχή του πολιτισμού. Αυτό αναφέρεται επειδή το κύριο αντικείμενο μάθησης των Θρησκευτικών, η ορθόδοξη χριστιανισμός, μπορεί να είναι κάτι πολύ περισσότερο από αυτό που η νεοελληνική κοινωνία και διάνοξη αντιλαμβάνονται. Ωστόσο, το πολιτειακό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται, ορίζει, ονοματίζει και τοποθετεί τα πράγματα αλλιώς.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, αναφερόμενο στον χώρο της παιδείας και της εκπαίδευσης στο άρθρο 16, προβλέπει ως βασική αποστολή του Κράτους την ανάπτυξη της «εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης». Είναι, λοιπόν, σημαντικό να οριστεί με ακρίβεια η έννοια της «εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης», σύμφωνα με την ιδιαίτερη ταυτότητα γλώσσας και πολιτισμού που το παρελθόν κληροδοτεί στο παρόν του ελληνικού λαού. Σύμφωνα με τη νομική θεωρία και νομολογία, η «θρησκευτική συνείδηση» ταυτίζεται με την «ορθόδοξη συνείδηση». Επομένως, είναι απαραίτητο να υπάρξει μια κοινή κατανόηση στην κοινωνία και την εκπαιδευτική κοινότητα για το τι σημαίνει «Ορθοδοξία», καθώς αυτή αποτελεί το κύριο αντικείμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών στην Ελλάδα.

Σε κάθε περίπτωση, τίθεται το ρητορικό ερώτημα: μήπως με τον όρο «θρησκευτική» ή «ορθόδοξη συνείδηση» εννοούμε ή υπονοούμε μια «θρησκοληπτική συνείδηση»; Ή μήπως μια συνείδηση που βασίζεται σε μια λογική πίστη, η οποία όμως διαρκώς αμφισβητείται και αναζητά την αλήθεια; Σε αυτό το σημείο, η «πάλη με τον Θεό», που είναι κεντρική στην ορθόδοξη ασκητική παράδοση, μας οδηγεί στο ίδιο ερώτημα. Με βάση τα παραπάνω, η ελεύθερη κριτική σκέψη αναδεικνύεται ως ο απώτερος σκοπός της δημόσιας παιδείας, συμπεριλαμβανομένου και του μαθήματος των Θρησκευτικών. Με άλλα λόγια, αναρωτιόμαστε: μήπως η Ορθοδοξία έχει εγκαταλείψει τη λογική και τον διάλογο, τη στιγμή που η ιστορία της, όπως διαφαίνεται μέσα από τις Οικουμενικές Συνόδους και τα δογματικά κείμενα, είναι γεμάτη από συζητήσεις και αντιπαραθέσεις;

Στο πλαίσιο του συνταγματικού στόχου για τη διαμόρφωση «ελεύθερων και υπεύθυνων» πολιτών, το μάθημα των Θρησκευτικών οφείλει να καλλιεργεί την ελεύθερη και λογική σκέψη. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί τόσο μέσα από τον σύγχρονο δημοκρατικό και φιλελεύθερο πολιτισμό μας όσο και μέσα από το ιστορικό, πολιτισμικό και θεολογικό του υπόβαθρο. Άλλωστε, η «ορθόδοξη συνείδηση» δεν αντιτίθεται στη λογική και την κριτική σκέψη αλλά, ήδη πριν από τη νεωτερική σκέψη, εμπεριείχε τις αξίες της «ελεύθερης κριτικής σκέψης», της «δημοκρατικής συνείδησης» και του σεβασμού κάθε ετερότητας.

Από την άλλη πλευρά, το Σύνταγμα της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 13, κατοχυρώνει το αναφαίρετο ατομικό δικαίωμα της «θρησκευτικής ελευθερίας». Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτή η αρχή προκύπτει και από την ορθόδοξη παράδοση, καθώς συνάδει με την άμεση εντολή του Χριστού να μην τον ακολουθεί κανείς παρά μόνο εκούσια. Αυτή η αντίληψη για την ελευθερία συνδέεται με την ιδέα ενός Τριαδικού Θεού ελευθερίας και αγάπης, όπως εκφράζεται στο Προοίμιο του δημοκρατικού μας Συντάγματος. Εξάλλου, και η σύγχρονη πολιτική θεολογία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που αποτελεί θεμέλιο του Συντάγματος κάθε σύγχρονου δημοκρατικού κράτους, έχει τις ρίζες της στη βιβλική θεολογία και, πιο συγκεκριμένα, στις διδασκαλίες του αποστόλου Παύλου. Η ίδια αυτή θεολογική βάση ισχύει τόσο για το Σύνταγμα της Ελλάδας όσο και για κάθε διεθνή σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου, με κύριο παράδειγμα την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ).

Με άξονα, λοιπόν, τις δύο προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις, τα άρθρα 13 και 16, που αρχικά φαίνονται αντιφατικά, ξεκίνησε πριν από μια δεκαετία η κορύφωση μιας νομικής, θεολογικής και παιδαγωγικής

αντιπαράθεσης. Μετά τη θέσπιση και εφαρμογή των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών του 2017 (Υπουργικές Αποφάσεις 101470/Δ2/2017 - ΦΕΚ 2104/Β/19.06.2017 & 99058/Δ2 - ΦΕΚ 2105/Β/19.06.2017), το μάθημα των Θρησκευτικών βρέθηκε σε μια μη διαχειρίσιμη κρίση.

Λύση στον αδιέξοδο διχασμό της ελληνικής κοινωνίας και της εκπαιδευτικής κοινότητας δόθηκε μέσω των Αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας Ολ.ΣτΕ 660/2018 και Ολ.ΣτΕ 926/2018, οι οποίες ακύρωσαν τα τότε Προγράμματα Σπουδών των Θρησκευτικών. Με βάση αυτές τις αποφάσεις και μια σύμφωνη παιδαγωγική θεωρία που συνοψίζεται στις φράσεις «συγκεκριμένη ερμηνευτική προοπτική / positioneller Religionsunterricht (Schambeck; Στογιαννίδης, 2016)» και «μαθαίνοντας [για τη θρησκεία] από τη θρησκεία (Κομνηνού, 2012)», διαμορφώθηκε το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών κατά το 2020. Αυτό το πρόγραμμα ανανεώθηκε και ισχύει μέχρι σήμερα, σύμφωνα με τις Υπουργικές Αποφάσεις 31585/Δ2 - ΦΕΚ 698/Β/04.03.2020 & 31603/Δ2 - ΦΕΚ 699/Β/04.03.2020. Η «ορθόδοξη πίστη», λοιπόν, συνδιαλέγεται εξίσου ή μάλλον συνδιαμορφώνει τον κόσμο της γνώσης και του καθημερινού βίου, αναπροσαρμόζοντας τον λόγο της στη σημερινή μετα-μετανεωτερικότητα, ενώ το μάθημα των Θρησκευτικών, με σταθερό μεν σημείο εκκίνησής του την «εθνική και θρησκευτική συνείδηση», κάθε άλλο παρά κλείνεται σ' αυτήν προσεγγίζοντας το παγκόσμιο γίνεσθαι σε κάθε έκφασή του, με επίκεντρο το θρησκευτικό φαινόμενο.

Α' Μέρος (Θεωρητικό)

1. Φυσιογνωμία και σκοποθεσία του Γνωστικού Αντικειμένου

Σύμφωνα με το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών (ΦΕΚ 573/Β/06.02.23), όπως έχει αναγνωσθεί από την παρούσα συγγραφική ομάδα, η φυσιογνωμία, η σκοποθεσία και το περιεχόμενο του παρόντος βιβλίου προκαθορίζονται ήδη από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και το Υπουργείο Παιδείας. Όσον αφορά στη φυσιογνωμία κινούμαστε στο πλαίσιο τεσσάρων αξόνων του Προγράμματος Σπουδών, που αφορούν α) στην οργανική ένταξη του μαθήματος στην ελληνική εκπαίδευση, β) στον θεμελιώδη παιδαγωγικό και ανθρωπολογικό του προσανατολισμό, με σημείο αναφοράς τη συνταγματική επιταγή ανάπτυξης της «θρησκευτικής συνείδησης», γ) τη φύση του μαθήματος ως παιδείας και πολιτισμού και δ) τη διάσταση του μαθήματος ως ταυτότητας του προσώπου (ΦΕΚ 573/Β/06.02.23, σσ. 5479-80).

Επ' αυτών, εστιάζουμε στις αντίστοιχες διατυπώσεις: α) «βασική αποστολή του μαθήματος των Θρησκευτικών αποτελεί η «ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης», η οποία είναι συνταγματική υποχρέωση του κράτους. Για να υπηρετεί τον εν λόγω σκοπό, το μάθημα διδάσκεται επί ικανό αριθμό ωρών διδασκαλίας εβδομαδιαία», β) «συμβάλλει στην καλλιέργεια του ανθρώπινου προσώπου ως μοναδικής, ανεπανάληπτης και ελεύθερης ύπαρξης. Με αυτόν τον τρόπο το μάθημα παρέχει όλα τα αναγκαία ερεθίσματα, ώστε οι μαθητές/τριες να γνωρίζουν τον εαυτό τους, να επικοινωνούν αποτελεσματικά με τους ανθρώπους και τον κόσμο γύρω τους, καθώς και να αφουγκράζονται και να αντιμετωπίζουν τις μεγάλες προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου», γ) «η παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας αποτελεί ζωντανό και λειτουργικό στοιχείο της ιστορικής ταυτότητας και του πολιτισμού της, και κατ' επέκταση συστατική παράμετρο του δημόσιου χώρου. Εκτός τούτων, αποτελεί μάθημα ευρωπαϊκής παιδείας και εκπαιδεύει Ευρωπαίους πολίτες, προάγοντας τις διαχρονικές χριστιανικές αξίες, οι οποίες αποτέλεσαν τα θεμέλια του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού» και δ) [το μάθημα] προτάσσει την ανάπτυξη του ανθρώπου ως ενιαίας ψυχοσωματικής οντότητας. Επειδή συντελεί στην ανάπτυξη της ταυτότητας του προσώπου, αντιμετωπίζει τους μαθητές/τριες ως πρόσωπα, καθένα εκ των οποίων φέρει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και εμπειρίες, συγκεκριμένες ανάγκες και ποικίλα ενδιαφέροντα, που έχουν άμεση αναφορά στην πορεία της ψυχοσωματικής του ωρίμανσης».

Ο προσανατολισμός του μαθήματος των Θρησκευτικών εστιάζει στην ολιστική ανάπτυξη του ανθρώπου ως μοναδικής και ελεύθερης ύπαρξης, με κεντρικό άξονα την ενίσχυση της θρησκευτικής συνείδησης μέσα από την Ορθόδοξη Χριστιανική παράδοση. Στοχεύει όχι μόνο στη γνωστική κατανόηση των θρησκευτικών αξιών και της πολιτισμικής κληρονομιάς, αλλά και στην καλλιέργεια της προσωπικής ταυτότητας, της αυτοεκτίμησης, της ενσυναίσθησης και της κοινωνικής ευθύνης. Μέσα από αυτό το πλαίσιο, το μάθημα προωθεί την αρμονική συνύπαρξη με τον «άλλο», τη δημοκρατική συμμετοχή και την ενεργό πολιτειότητα, υποστηρίζοντας τους μαθητές/τριες να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις του κοινωνικού και πολιτισμικού γίνεσθαι με σεβασμό, ελευθερία και αγάπη προς τον συνάνθρωπο.

Όσον αφορά στη σκοποθεσία των εννέα (9) γενικών σκοπών και των έξι (6) ειδικών στόχων του Προγράμματος Σπουδών (ΦΕΚ 573/Β/06.02.23, σσ. 5480-81), εκκινούμε από τον σκοπό διαμόρφωσης «ελεύθερων, υπεύθυνων και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών και στην προετοιμασία των μαθητών και μαθητριών για τον δημόσιο χώρο με τέτοιον τρόπο, ώστε να αναδεικνύουν ως πολίτες του κόσμου τις οικουμενικές αρχές και αξίες μέσα από την

οπτική της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης», καταλήγοντας στον σκοπό γνωριμίας «με άλλα θρησκευόμενα και θρησκευτικές και μη θρησκευτικές κοσμοθεωρίες, αποβλέποντας στην καλλιέργεια της ικανότητας για διάλογο, για σεβασμό απέναντι στην ετερότητα, καθώς και για αρμονική συνύπαρξη με τους άλλους». Ειδικότερα, κινούμαστε από τον πρώτο ειδικό στόχο των μαθητών και μαθητριών, να «κατανοήσουν τη δογματική διδασκαλία της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας και τη σημασία της για τον κοινωνικό βίο», έως τον έκτο στόχο του να «διακρίνουν την επίδραση της θρησκείας και των θρησκευτικών και μη θρησκευτικών κοσμοθεωριών στην πορεία του ανθρώπου στο παρελθόν και στον σύγχρονο κόσμο».

Όσον αφορά στη διδακτική πλαisiώση και τον σχεδιασμό της μάθησης, αυτή αναλύεται και εξηγείται σε άλλη συνάφεια του παρόντος Οδηγού Εκπαιδευτικού. Παραμένοντας, ωστόσο, στο Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών (ΦΕΚ 573/Β/06.02.23, σσ. 5481-82), εστιάζουμε στις διατυπώσεις: «Σε ό,τι αφορά το μάθημα των Θρησκευτικών στο Λύκειο επιδιώκεται να δημιουργηθεί περιβάλλον μάθησης ικανό να οδηγήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες στη δημιουργία ισχυρού υποβάθρου γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων», «η κατανόηση της θεολογικής ορολογίας και η χρήση της θεολογικής γλώσσας συνιστούν απαραίτητη προϋπόθεση θρησκευτικού γραμματισμού».

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, επισημαίνουμε ότι το μάθημα των Θρησκευτικών στις σύγχρονες κοινωνίες, πέρα από την παιδαγωγική του συμβολή, είναι κομβικής σημασίας, ιδιαίτερα λόγω της έλλειψης ηθικών ερεισμάτων και θετικών προτύπων. Στο πλαίσιο αυτό μια καίρια διάσταση της θρησκευτικής εκπαίδευσης συνιστά ο λεγόμενος «θρησκευτικός γραμματισμός» των μαθητών/τριών που στις μέρες μας εμφανίζει ελλείψεις.

Πιο συγκεκριμένα, ο θρησκευτικός γραμματισμός έχει αναδειχθεί σε θεμελιώδη όρο τόσο στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία όσο και στα Προγράμματα Σπουδών της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης από την πρώτη του εμφάνιση το 1993. Ως εννοιολογική κατασκευή δυναμικού χαρακτήρα, δεν παραμένει αμετάβλητος, αλλά συνδέεται με το περιεχόμενο και τους επιδιωκόμενους μαθησιακούς στόχους του μαθήματος των Θρησκευτικών, επαναπροσδιοριζόμενος και αναπλαισιούμενος αναλόγως των εκάστοτε εκπαιδευτικών, θρησκευτικών, πολιτικών, κοινωνικών και ιστορικών συγκειμένων εφαρμογής του. Η χρήση του όρου δεν περιορίζεται στη θεματική οριοθέτηση του πεδίου, αλλά συνιστά και ένα ισχυρό παιδαγωγικό και επιστημολογικό τεκμήριο για την ενίσχυση της θέσης και της παιδαγωγικής αξίας της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, αναδεικνύοντας τη συμβολή της στην ολιστική ανάπτυξη των μαθητών/τριών. Παρά τις υφιστάμενες διαφοροποιήσεις ως προς τους τρόπους ορισμού και εφαρμογής του, εντοπίζονται συγκλίσεις που διαμορφώνουν έναν κοινό πυρήνα του θρησκευτικού γραμματισμού. Στις συνισταμένες αυτές περιλαμβάνεται η διδασκαλία, η οποία προάγει την ευρεία κατανόηση του θρησκευτικού φαινομένου ως πολιτισμικού, κοινωνικού και υπαρξιακού δεδομένου. Επιπλέον, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην κατανόηση της θρησκευτικής ετερότητας, με στόχο την αναγνώριση της πολυφωνίας των θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών. Τέλος, και ίσως το πιο κομβικό, ο θρησκευτικός γραμματισμός αποσκοπεί στην καλλιέργεια γνωσιακών και μεταγνωσιακών δεξιοτήτων, οι οποίες καθιστούν τους μαθητές/τριες ικανούς να προσεγγίζουν κριτικά το θρησκευτικό φαινόμενο, να επεξεργάζονται υπαρξιακά ερωτήματα και να συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης σε πολυπολιτισμικά και θρησκευτικά πλουραλιστικά περιβάλλοντα.

Με βάση τα παραπάνω, ένα άτομο που είναι θρησκευτικά εγγράμματο είναι σε θέση να αναγνωρίζει, να κατανοεί και να ερμηνεύει θρησκευτικούς όρους και συμβολισμούς, ώστε να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται τα θεολογικά νοήματα. Άλλωστε, οι θρησκείες και οι αξίες τους δεν σταμάτησαν ποτέ να επηρεάζουν τον κόσμο. Επιπλέον, μέσω του θρησκευτικού γραμματισμού, ο καθένας αναπτύσσει ελεύθερα τη θρησκευτική του συνείδηση δίνοντας, όμως, ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση του ανθρώπου με το Θείο, όπως αυτή αναλύεται και βιώνεται εντός της Ορθόδοξης παράδοσης, προσφέροντας στους μαθητές/τριες την ευκαιρία να διαμορφώσουν κριτική και υπεύθυνη στάση απέναντι σε θεμελιώδη υπαρξιακά και κοινωνικά ερωτήματα.

Το παρόν βιβλίο, λοιπόν, διαρθρώνεται σε τέσσερα (4) Θεματικά Πεδία: α) «Θεός», β) «Δημιουργία - Πτώση», γ) «Άνθρωποι του Θεού», δ) «Ενανθρώπιση - Χριστός», με θεματικούς τίτλους που παραπέμπουν στα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα και στο περιεχόμενο των Θρησκευτικών της Α΄ Λυκείου. Οι ακόλουθες είκοσι τρεις (23) Θεματικές Ενότητες επιμερίζονται και αυτές, με την ευθύνη πλέον των συγγραφέων του βιβλίου, σε είκοσι οκτώ (28) Διδακτικές Ενότητες. Κύριο δομικό τους στοιχείο, ως καθαυτό αντικείμενο μάθησης, αποτελούν κλασικές πηγές της εκκλησιαστικής παράδοσης, δηλαδή κείμενα βιβλικά και πατερικά, καθώς και μνημεία τέχνης και πολιτισμού, όπου εκφράζεται η πίστη και η διδασκαλία της Εκκλησίας. Με βάση αυτήν την ταυτότητα πολιτισμού, η σχολική κοινότητα θα έρθει σε διάλογο με τη σύγχρονη βιβλιογραφία, ιδίως των ανθρωπιστικών επιστημών, όπως και σε αντιπαραβολή με έτερες θρησκευτικές παραδόσεις, κινούμενη γενικότερα από το «τοπικό» προς το «οικουμενικό». Σε κάθε περίπτωση, η καλλιέργεια της ελεύθερης κριτικής σκέψης του μαθητή/της μαθήτριας, η οποία βασίζεται στη γνώση και συμμορφώνεται με τη

συνταγματική επιταγή για την ανάπτυξη ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών, έχει ως κεντρικό άξονα την ενίσχυση της «εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης», που αποτελεί θεμελιώδη σκοπό του μαθήματος.

2. Περιεχόμενο Γνωστικού Αντικειμένου - Θεματικά Πεδία/Θεματικές Ενότητες

Η επιλογή και η δομή των διδακτικών ενοτήτων ευθυγραμμίζονται με καθιερωμένες παιδαγωγικές αρχές και θεωρίες σχετικά με τη φύση της γνώσης, τη διαδικασία της μάθησης, τη μεθοδολογία και την οργάνωση της διδασκαλίας, καθώς και τα αναπτυξιακά στάδια της γνωστικής ικανότητας των μαθητών/τριών.

Η ύλη του παρόντος βιβλίου, όπως προαναφέραμε, δομείται γύρω από τέσσερα (4) βασικά Θεματικά Πεδία, τα οποία αντιστοιχούν σε θεμελιώδεις έννοιες της ορθόδοξης θεολογίας. Αυτά τα Θεματικά Πεδία αποτελούν τον κορμό πάνω στον οποίο σχεδιάζονται και αναπτύσσονται οι επιμέρους θεματικές ενότητες του παρόντος διδακτικού εγχειριδίου.

Τα Θεματικά Πεδία είναι:

1. Θεός
2. Δημιουργία - Πτώση
3. Άνθρωποι του Θεού (Προφήτες - Άγιοι)
4. Ενανθρώπηση - Χριστός

Το Πρόγραμμα Σπουδών καθορίζει την εκτιμώμενη διάρκεια διδασκαλίας για κάθε Θεματική Ενότητα. Συνεπώς, κάθε Διδακτική Ενότητα έχει σχεδιαστεί ώστε να ευθυγραμμίζεται πλήρως με την αντίστοιχη Θεματική Ενότητα και τα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματά της, όπως αυτά περιγράφονται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Η διάρκεια κάθε Διδακτικής Ενότητας είναι μία (1) διδακτική ώρα, ενώ, εφόσον ο εκπαιδευτικός το κρίνει απαραίτητο, μπορεί να επεκταθεί σε δύο (2) διδακτικές ώρες. Οι διδακτικές ενότητες του παρόντος σχολικού εγχειριδίου είναι είκοσι οκτώ (28). Η συγγραφική ομάδα κατέληξε σε αυτόν τον αριθμό λαμβάνοντας υπόψη ότι μετά την ολοκλήρωση κάθε θεματικού πεδίου θα ακολουθούν ανακεφαλαιωτικές δραστηριότητες, ότι θα πρέπει να δοθεί χρόνος για την αξιολόγηση των τετραμήνων, είτε μέσω ωριαίας δοκιμασίας είτε μέσω παρουσίασης εργασιών και ότι επιθυμούμε να διδαχθεί το σύνολο των διδακτικών ενοτήτων ακόμη και στην περίπτωση που χαθούν διδακτικές ώρες.

Οι Διδακτικές Ενότητες που αντιστοιχούν στις Θεματικές Ενότητες του 1ου Θεματικού Πεδίου διερευνούν τη θεολογική έννοια της Αποκάλυψης, τόσο μέσα από τη δημιουργία όσο και μέσα από την ιστορία. Επιπλέον, αναλύουν τον τρόπο με τον οποίο η Θεία Αποκάλυψη μπορεί να συμβάλλει στην υπέρβαση των σύγχρονων προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος. Τέλος, εξετάζουν την σωτηριολογική και εσχατολογική σημασία της κατανόησης του Θεού στο πλαίσιο της χριστιανικής πίστης ως προσωπικής οντότητας σε σχέση με τον άνθρωπο και την κτίση, προσφέροντας ένα ηθικό και αξιολογικό πλαίσιο για την κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων.

Οι Διδακτικές Ενότητες του 2ου Θεματικού Πεδίου διερευνούν ενδελεχώς τις έννοιες της Δημιουργίας και της Πτώσης, όπως αυτές διατυπώνονται στο πλαίσιο της ορθόδοξης θεολογικής παράδοσης. Επιχειρούν μια κριτική ανάλυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ πίστης και επιστήμης, της δημιουργίας του κόσμου και του ανθρώπου, καθώς και της συμβολικής ερμηνείας της βιβλικής αφήγησης. Επιπλέον, αναλύουν σε βάθος την έννοια του ανθρώπου ως εικόνας του Θεού, τη φύση και τον ρόλο των διαπροσωπικών σχέσεων, και τη θεολογική ερμηνεία της Πτώσης. Τέλος, εξετάζουν την ορθόδοξη διδασκαλία αναφορικά με τη δημιουργία των φύλων, τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και την Εκκλησία, και τη σχέση του ανθρώπου με την κτίση, δίνοντας έμφαση στους σύγχρονους οικολογικούς προβληματισμούς.

Οι Διδακτικές Ενότητες που εστιάζουν στην έννοια της αγιότητας, στο πλαίσιο του 3ου Θεματικού Πεδίου, έχουν ως στόχο τη μεθοδική παρουσίαση και ανάλυση των κριτηρίων και των επιμέρους χαρακτηριστικών της, συνδέοντάς την άρρηκτα με την έννοια της ενάρετης ζωής. Παράλληλα, διερευνούν τις ποικίλες εκφάνσεις της αγιότητας, προάγοντας τη συνειδητή και ορθή απόδοση τιμής στους αγίους και την αναγνώρισή τους ως πνευματικών προτύπων και οδηγών προς τη σωτηρία. Τέλος, αναδεικνύουν τη διαχρονική διάσταση της αγιότητας και τη βαθιά της επιρροή στην τέχνη, την παιδεία και τον πολιτισμό, υπογραμμίζοντας τον ρόλο της στην αποκατάσταση της αρμονικής σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό, τον συνάνθρωπο και την κτίση.

Οι Διδακτικές Ενότητες που σχετίζονται με το 4ο Θεματικό Πεδίο «Ενανθρώπηση - Χριστός» διερευνούν σε βάθος το διδακτικό περιεχόμενο με στόχο την εμπειριστατωμένη κατανόηση της συσχέτισης μεταξύ των προφητικών προαναγγελιών και της Ενανθρώπησης του Υιού και Λόγου του Θεού. Οι μαθητές/τριες καθοδηγούνται στην

ερμηνευτική προσέγγιση της Ενανθρώπισης ως θεμελιώδους γεγονότος για την έναρξη του νέου θείκου κόσμου. Το διδακτικό υλικό περιλαμβάνει θεμελιώδεις αρχές της ορθόδοξης διδασκαλίας αναφορικά με το πρόσωπο του Χριστού, το σωτηριολογικό του έργο και τη ζωή του επί γης, ενώ παράλληλα διερευνά κριτικά τις αμφισβητήσεις και τις ερμηνείες που έχουν διατυπωθεί αναφορικά με το πρόσωπό Του. Επιπλέον, αναλύεται η επίδραση της παρουσίας του Χριστού στις ποικίλες εκφράσεις της τέχνης και του πολιτισμού, καθώς και η ελπιδοφόρα προοπτική του ατομικού και συλλογικού βίου που αναδύεται από τη σωτηριολογική προοπτική.

3. Μέθοδος Διδασκαλίας

Η Βιωματική Μέθοδος

Η σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία έχει απομακρυνθεί από την αντίληψη του μαθητή/τριας ως παθητικού δέκτη πληροφοριών. Αντιθέτως, αναγνωρίζει τη μάθηση ως ενεργητική και πρωτίστως κοινωνική διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας ο μαθητής/τρια διαδραματίζει κεντρικό ρόλο. Η κοινωνική αλληλεπίδραση αποτελεί τον κύριο μηχανισμό μέσω του οποίου οικοδομείται η γνώση, ενώ η ποικιλομορφία των μαθησιακών εμπειριών συμβάλλει στην ενεργοποίηση ανώτερων γνωστικών διεργασιών και στην προσωπική και γνωστική ανάπτυξη.

Η σύγχρονη εκπαίδευση προσανατολίζεται στη διασύνδεση της νέας γνώσης με τις πραγματικές εμπειρίες και ανάγκες των μαθητών/τριών, καθώς και με τις εφαρμογές της στην καθημερινή ζωή. Αυτή η προσέγγιση επιδιώκει τη νοηματοδότηση των σχολικών γνώσεων και δεξιοτήτων, καθιστώντας τις ουσιαστικά σχετικές και λειτουργικές για τους εκπαιδευόμενους/ες. Η καλλιέργεια ενός συνεργατικού μαθησιακού περιβάλλοντος, όπου ο διάλογος και η ουσιαστική αλληλεπίδραση ενισχύονται μέσω δραστηριοτήτων που οι μαθητές/τριες αντιλαμβάνονται ως νοηματοδοτημένες και λειτουργικές, κρίνεται απαραίτητη. Το εν λόγω πλαίσιο ενισχύει τη δημιουργικότητα και προσφέρει εμπειρίες μάθησης με προσωπικό νόημα, οδηγώντας σε βαθύτερη κατανόηση και ανάπτυξη της σκέψης.

Στο πλαίσιο των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων, η Θρησκευτική Εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως βασικός παράγοντας για την ολόπλευρη και ολοκληρωμένη μόρφωση των μαθητών/τριών, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην προσωπική, κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Τα Προγράμματα Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών υιοθετούν ανθρωπιστική και πλουραλιστική προοπτική, με έμφαση στην ερμηνευτική, κριτική και διαλογική προσέγγιση της θρησκευτικής γνώσης. Μέσω βιωματικών μαθησιακών διαδικασιών, οι μαθητές/τριες καλούνται να συνδέσουν τη θρησκευτική γνώση με τις προσωπικές τους εμπειρίες και τα υπαρξιακά τους ερωτήματα. Η Θρησκευτική Εκπαίδευση δεν περιορίζεται στην παροχή πληροφοριών, αλλά λειτουργεί ως πεδίο ανάπτυξης κριτικής σκέψης, προβληματισμού και καλλιέργειας δεξιοτήτων, οι οποίες καθιστούν τους/τις μαθητές/τριες ικανούς/ές να μετασχηματίζουν τη θεωρητική γνώση σε πράξη και να προσδιορίζουν τη θέση τους στον σύγχρονο κόσμο.

Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ήθους και γνώσης μετουσιώνουν σε πράξη τη θρησκευτική γνώση που αφορά στη νοηματοδότηση της κοινής πραγματικότητας των μαθητών/τριών. Πώς επιτυγχάνεται αυτό; Θέτοντας τις εμπειρίες και τα βιώματα των μαθητών/τριών στο επίκεντρο. Αυτά έχουν ως σκοπό να ενισχύσουν τόσο την προσωπική αυτονομία των παιδιών όσο και τη θέση τους μέσα σε μια κοινότητα. Η σχολική θρησκευτική γνώση, όταν σχετίζεται με τη ζωή του παιδιού στο παρόν και στο μέλλον, εκλαμβάνεται ως ωφέλιμη και έχει βιωσιμότητα. Εξάλλου, το πρόσωπο που δρα, εργάζεται, σκέφτεται, οργανώνεται και εκφράζεται ελεύθερα μαζί με άλλους, στο πλαίσιο μιας ομάδας, που σέβεται τα βιώματα των άλλων και παράγει νέα, κοινά βιώματα, γίνεται ένας άνθρωπος που καταφέρνει στη ζωή του να είναι χειραφετημένος, αυτοδιοικούμενος, αυτοοργανούμενος και αυτοεκφραζόμενος με συλλογική ευθύνη και ενδιαφέρον για τους άλλους.

Στην εκπαίδευση, η βιωματικότητα των εμπειριών των μαθητών/τριών και η δράση νοηματοδοτούν κάθε νέα γνώση, η οποία βρίσκεται στο κέντρο της μαθησιακής και εκπαιδευτικής διαδικασίας. Έτσι, στη διδακτική πράξη οι άμεσες καταστάσεις και οι εμπειρίες είναι αυτές που σηματοδοτούν κατά κύριο λόγο την εκπαιδευτική διαδικασία. Τα αντικείμενα διαπραγμάτευσης, δηλαδή η επιλογή των βιωμάτων, ανασύρονται και ανακαλύπτονται από τους ίδιους τους/τις μαθητές/τριες και, εφόσον αυτά έχουν σχέση με τη ζωή τους, μετασχηματίζονται σε γνώση. Συνεπώς, οι μαθητές/τριες προσεγγίζουν υποκειμενικά την αντικειμενική πραγματικότητα και παράγουν τη σχετική εμπειρική αλήθεια τους.

Η αναφορά στα βιώματα των μαθητών/τριών προκαλεί το ενδιαφέρον και την ενεργό συμμετοχή τους και δίνουν το έναυσμα για δράση. Τα παραπάνω εξασφαλίζονται με τις διδακτικές τεχνικές της βιωματικής και πολυτροπικής διαδικασίας αλλά και με μεθόδους όπως η ομαδοσυνεργασία, η διαφοροποιημένη διδασκαλία, η επίλυση προβλημάτων, τα project, τεχνικές που αξιοποιούν τις τέχνες κ.λπ.

Πιο συγκεκριμένα, ο Οδηγός Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών κατηγοριοποιεί τις τεχνικές σε επτά (7) μεγάλες κατηγορίες. Ωστόσο, πολλές τεχνικές ανήκουν ταυτόχρονα σε πολλές κατηγορίες, καθώς αξιοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους:

1. **Άμεσης Διδασκαλίας:** Οι δραστηριότητες αυτές εξυπηρετούν την άμεση αλληλεπίδραση μαθητών/τριών και εκπαιδευτικού (Ιδεοθύελλα, Αφηγήσεις, Χάρτης Εννοιών - Εννοιολογικός Χάρτης κ.λπ.)
2. **Ομαδοσυνεργασίας:** Οι περισσότερες τεχνικές που προτείνονται πραγματοποιούνται ομαδικά. Έχει σημασία, όταν οι μαθητές/τριες χωρίζονται στην ομάδα, να αναλαμβάνουν συγκεκριμένους ρόλους, ανάλογα με τις ανάγκες της δραστηριότητας. Είναι απαραίτητο, προκειμένου να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά οι προτεινόμενες δραστηριότητες, να δίνονται σαφείς οδηγίες και να καθορίζονται με ακρίβεια τα χρονικά όρια εκτέλεσής τους. Τέτοιες ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες ενδεικτικά είναι: Αντιλογίες, Τεχνική Επίλυσης Προβλήματος (5Πκαι 1Γ), Σκέψου/ Συζήτησε/Μοιράσου και οι παραλλαγές αυτής της τεχνικής κ.λπ.
3. **Διαλόγου:** Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν όλες οι τεχνικές που απαιτούν επιχειρηματολογία (Αντιλογίες, Θετικό - Αρνητικό κ.λπ.) αλλά και ανταλλαγή απόψεων, παρατηρήσεων σε ένα θέμα μελέτης (Έντεχνος Συλλογισμός). Ενδεικτικά αναφέρονται: Βλέπω/Ισχυρίζομαι/Αναρωτιέμαι, Η Αρχή/Μέση/και το Τέλος, Σιωπηρό ερέθισμα με κείμενο, Χιονοστιβάδα, Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης κ.λπ.
4. **Επίλυσης Προβλημάτων:** Εδώ ανήκουν οι κατεξοχήν διερευνητικές τεχνικές, όπου οι μαθητές/τριες αναζητούν πληροφορίες και μελετούν ένα θέμα από διάφορες οπτικές (Μελέτη περίπτωσης, Σκέψου/Συζήτησε ανά 2 και ανά 4/Μοιράσου, Ερωτήσεις προς ειδικούς, Ειδικοί ανάμεσά μας κ.λπ.)
5. **Παιχνιδιού/Δράσης:** Είναι οι πιο δημιουργικές τεχνικές, που αφήνουν πολλά περιθώρια αυτενέργειας, φαντασίας και καλλιτεχνικής έκφρασης (Μετατροπή κειμένου σε τέχνη, Ανακριτική καρέκλα, Ρόλος στον τοίχο, Κολάζ κ.λπ.). Οι τεχνικές αυτής της κατηγορίας δίνουν τη δυνατότητα να εκφράσουν οι μαθητές/τριες συναισθήματα και σκέψεις και να παραλληλίσουν προσωπικά βιώματα και καταστάσεις με πρόσωπα του γνωστικού αντικείμενου.
6. **Project:** Στο project εντάσσονται οι πιο μακροχρόνιες διαδικασίες, που απαιτούν σχεδιασμό σε βάθος χρόνου και συνεργασία, ακόμα και με εξωτερικούς παράγοντες (Γέφυρες μάθησης μέσω διαδικτύου, Διαθεματικές προσεγγίσεις με συνέδριο κ.λπ.). Είναι κρίσιμο να κατηγοριοποιήσουμε τα projects με βάση διάφορα κριτήρια, όπως το περιεχόμενο, ο αριθμός των συμμετεχόντων, η σχέση τους με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, ο τρόπος αξιοποίησής τους, η διάρκεια (από 2 ώρες έως ένα σχολικό έτος) και η προέλευση των πληροφοριών.
7. **Αξιολόγησης:** Καθετί που κάνουν, γράφουν ή λένε οι μαθητές/τριες σε οποιοδήποτε σημείο της διδακτικής ώρας αποτελεί υλικό αξιολόγησης. Στην ειδική αυτή κατηγορία εντάσσονται κυρίως τεχνικές που αποτυπώνουν τα αποτελέσματα της μαθησιακής διαδικασίας, βοηθούν στον αναστοχασμό, στην ανάκληση δηλαδή τι έκα- ναν και έμαθαν οι μαθητές/τριες κατά τη μαθησιακή διαδικασία (Δελτίο Εξόδου, Ημερολόγιο Αναστοχασμού, Οπτικοποίηση, Επιστολές, Υπομνηματισμός αποφθεγμάτων-κειμένων κ.λπ.)

Ο/Η εκπαιδευτικός επιλέγει και σχεδιάζει ποικίλες τεχνικές με γνώμονα πάντα τα **Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα**. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι δεν πραγματοποιούνται δραστηριότητες για τις δραστηριότητες, δηλαδή απλά ως ψυχαγωγία. Οι εκπαιδευτικές τεχνικές είναι στοχευμένες, ουσιαστικές, αποτελεσματικές, ενδιαφέρουσες, άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Επιλέγονται με ρεαλισμό ως προς τις δυνατότητες των μαθητών/τριών και ως προς τα χρονικά περιθώρια. Είναι επίσης ουσιαστικό να υπάρχει μια σχετική ποικιλία στις τεχνικές, χωρίς όμως αυτές να είναι κάτι εξεζητημένο και πολύπλοκο, αξιοποιώντας την πολυτροπικότητα και, στον βαθμό που αυτό υπηρετεί την κατάκτηση της γνώσης, τις νέες τεχνολογίες.

Οι σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες ορίζουν ως άρτιο και ολοκληρωμένο παιδαγωγικά και γνωστικά ένα μάθημα το οποίο να προωθεί τη διερευνητική, βιωματική και συνεργατική μάθηση. Το μάθημα των Θρησκευτικών της Α΄ Λυκείου σχεδιάστηκε με τρόπο ώστε να αξιοποιεί όλους αυτούς τους παράγοντες. Ειδικότερα, η βιωματική μέθοδος μάθησης αναφέρεται στις διεργασίες του βιώματος. Βασικό κριτήριό της είναι η ενεργοποίηση των μαθητών/τριών, που βρίσκονται στο κέντρο της μαθησιακής διεργασίας ως δρών κοινωνικό πρόσωπο. Το μοντέλο της βιωματικής μεθόδου, το οποίο συνδυάζει τις γνωσιακές διαδικασίες με δραστηριότητες αλληλεπίδρασης, χωρίζεται σε τέσσερα βασικά στάδια. Συγκεκριμένα στο μάθημα των Θρησκευτικών οι μαθητές/τριες:

α) Καλούνται μέσα από δραστηριότητες να βιώσουν κάτι που έχει σχέση με την έννοια/θέμα και την εμπειρία τους, κάτι που ήδη ξέρουν.

β) Να συνδέουν την εμπειρία τους με τον θρησκευτικό χαρακτήρα της έννοιας ή του θέματος που μελετούν.

γ) Να αναλύουν και να επεξεργάζονται σε βάθος το θρησκευτικό περιεχόμενο της έννοιας ή του θέματος και να φτάνουν στην προσωπική κατάκτηση της γνώσης και

δ) Να μετασχηματίζουν σε δράση όσα βίωσαν. Οι μαθητές/τριες επιχειρούν, δηλαδή, να εφαρμόσουν σε πραγματικές ή υποθετικές συνθήκες όσα έμαθαν κάνοντας τη σύνδεση με το σήμερα και την πραγματικότητα, αναλαμβάνοντας ίσως πρωτοβουλίες.

Μέσα από τα παραπάνω αναδύεται ο σεβασμός στις ατομικές διαφορές κάθε μαθητή/τριας στην πορεία της ανάπτυξης του/της και τις εν γένει ιδιαιτερότητές του/της (π.χ. τον ρυθμό ανάπτυξης, τον βαθμό δεκτικότητας και θρησκευτικής «ετοιμότητας»). Η μάθηση στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη του/της μαθητή/τριας, γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική. Ο/Η μαθητής/τρια συμμετέχει στη μαθησιακή διαδικασία μέσα από ερευνητικές δραστηριότητες («learning by doing») ξεκινώντας από την εμπειρία και το περιβάλλον του/της. Η γνώση οικοδομείται ενεργά από τους μαθητές/τριες, αντί να μεταδίδεται παθητικά από τον/την εκπαιδευτικό, σύμφωνα με τις αρχές του εποικοδομητισμού.

Σ' αυτήν τη διαδικασία, οι μαθητές/τριες μαθαίνουν μέσα από την αλληλεπίδρασή τους αποκτώντας παράλληλα γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις. Σ' αυτά τα τέσσερα στάδια περιλαμβάνεται ως πέμπτο η αξιολόγηση της επίτευξης της μάθησης. Στη διαδικασία του σχεδιασμού διδασκαλίας εντάσσεται και ο αναστοχασμός του/της εκπαιδευτικού μετά την υλοποίηση του σχεδιασμού στην τάξη με την ανατροφοδοτική αξιολόγηση της πορείας της μαθησιακής διαδικασίας και την ένταξη τροποποιήσεων, προσαρμογών και βελτιώσεων στον αρχικό σχεδιασμό.

4. Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα

Βασικός διδακτικός προσανατολισμός των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών είναι η αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών ως εργαλείων έρευνας και μάθησης σε όλο το εύρος τους. Αυτό συνιστάται και από πρόσφατη Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Digital Education Action Plan 2021-2027) που θέτει ως στόχο κάθε τάξη (έως το 2027) να είναι ψηφιακή και αυτό αφορά σε υποδομές, περιεχόμενο και πρακτικές. Σύμφωνα με το ανωτέρω Εκπαιδευτικό Σχέδιο Δράσης που εδράζεται στις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπάρχουν δύο αλληλένδετες πτυχές στην ψηφιακή εκπαίδευση: πρώτον, η αλματώδης ανάπτυξη και διαρκώς αυξανόμενη γκάμα ψηφιακών τεχνολογιών (εφαρμογές, πλατφόρμες, λογισμικό) για τη βελτίωση και την επέκταση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Συγκεκριμένα, η διαδικτυακή, η εξ αποστάσεως και η συνδυασμένη μάθηση είναι χειροπιαστά παραδείγματα για το πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί η τεχνολογία και να υποστηρίξει διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης. Η δεύτερη βασική πτυχή της ψηφιακής εκπαίδευσης είναι η ανάγκη να αποκτήσουν όλοι οι μαθητές/τριες και οι εκπαιδευτικοί ψηφιακές ικανότητες (γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις) για να ζήσουν, να εργαστούν, να μάθουν και να ευδοκιμήσουν σε έναν κόσμο, όπου οι ψηφιακές τεχνολογίες κατέχουν ένα μεγάλο κομμάτι. Σ' αυτό το πλαίσιο, η ουσιαστική αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στη διδακτική πράξη αποτελεί θεμελιώδη στόχο της σύγχρονης εκπαίδευσης. Η χρήση των ΤΠΕ οφείλει να δημιουργεί ασφαλές υπόβαθρο γνώσης και κατανόησης στους μαθητές και στις μαθήτριες, να προετοιμάζει τα παιδιά για το μέλλον, να τα εμπλέκει δημιουργικά στη διερεύνηση της γνώσης και να συνδέει το μάθημα με τη ζωή.

Με βάση τα παραπάνω, η γνώση δομείται μέσω μιας πορείας αλληλεπιδράσεων, που δεν είναι προδιαγεγραμμένη, αλλά προκύπτει από τη σχέση και τη συνεργασία στο πλαίσιο της μαθητικής κοινότητας. Έτσι, ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός συνδυάζεται με τεχνικές διδασκαλίας, μέσω πληθώρας δραστηριοτήτων που δημιουργήθηκαν για να διευκολύνουν τον σχεδιασμό διδακτικής ενότητας με βιωματικό και συνεργατικό τρόπο.

Αναφερόμενοι, λοιπόν, στο νέο βιβλίο που εισάγεται στην Ελληνική Δημόσια Εκπαίδευση με συγκεκριμένες παιδαγωγικές, διδακτικές και τεχνολογικές προδιαγραφές, εστιάζουμε στα δύο αρχικά όσο και διακριτά δομικά του στοιχεία: 1) την κύρια Βιωματική Μάθηση, διαρθρωμένη σε στάδια και 2) τα περιφερειακά Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα (ΨΜΑ) αποτυπωμένα σε «QR Codes ή Buttons», εντός είτε της ηλεκτρονικής είτε της έντυπης μορφής κάθε βιβλίου. Το παρόν βιβλίο περιλαμβάνει συνολικά εκατόν επτά (107) ΨΜΑ, τα οποία κατανέμονται σε διαφορετικούς τύπους, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ ΨΗΦΙΑΚΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ (ΨΜΑ)	
ΤΥΠΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΨΜΑ	Αριθμός
Accordion / Γλωσσάρι	5
Collage: Απεικόνιση έργου τέχνης	1
Course Presentation / Στατική αναπαράσταση δεδομένων: Ινφογραφήματα	32
Διαδραστική άσκηση: συμπλήρωση κενών	3
Image Hotspots / Διαδραστικό περιβάλλον - εικόνα	4
Interactive Hotspots and Map / Διαδραστικό περιβάλλον - χάρτης	2
Image Slider/ Συλλογή εικόνων - φωτογραφιών	5
Information Wall / Κείμενο, με εικόνα	26
Information Wall / Κείμενο, με εικόνα και εξωτερικό σύνδεσμο σε ηχητικό ή ιστοσελίδα με σύνδεσμο	8
Information Wall/ Κείμενο, με εξωτερικό σύνδεσμο σε απόσπασμα ταινίας ή ντοκιμαντέρ	5
Interactive Video / Οπτική αναπαράσταση επιστημονικής πληροφορίας, διαδραστική	6
Multiple Choice / Διαδραστική άσκηση: ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών	6
Question Set / Διαδραστικά τεστ αξιολόγησης	2
Timeline / Δυναμική - Διαδραστική χρονογραμμή	1
Virtual Tour (360)/ Απλοί 3D κόσμοι	1
ΣΥΝΟΛΟ	107

5. Αξιολόγηση

Με τον όρο «αξιολόγηση» νοείται η γενική διαδικασία συστηματικής και κριτικής ανάλυσης ενός ορισμένου θέματος, που περιλαμβάνει τη συλλογή σχετικών δεδομένων και οδηγεί σε αποφάσεις ή/και συστάσεις για βελτίωση. Καθώς η αξιολόγηση της ποιότητας στην εκπαίδευση έχει πολλές όψεις, έτσι και η αξιολόγηση των μαθητών/τριών αποτελεί συστατικό κομμάτι για μια ποιοτική εκπαίδευση με σκοπό να αναδείξει τα δυνατά σημεία των μαθητών/τριών και να βελτιώσει τα αδύναμα. Η εν λόγω ποιότητα διασφαλίζεται, ως έναν βαθμό, από τους διαφορετικούς τρόπους αξιολόγησης. Συνεπώς, η ίδια η λειτουργία της αξιολόγησης είναι πολύσημη και πολύμορφη.

Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση είναι παραδοσιακά συνυφασμένη με την αξιολόγηση του/της μαθητή/τριας. Η αποτίμηση της κατάκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων από τους μαθητές/τριες επιτρέπει τον διαρκή έλεγχο της προόδου τους, αποτελεί αφετηρία για τη βελτίωσή τους και δίνει μια σημαντική διάσταση της ποιότητας του επιτελούμενου εκπαιδευτικού έργου. Επιπλέον, βοηθά τους/τις μαθητές/τριες στην αναγνώριση και διαχείριση της νέας γνώσης αλλά και στη διάπλαση της προσωπικής τους εκτίμησης γι' αυτήν. Γι' αυτό θεωρείται απαραίτητη μαθησιακή διαδικασία σε κάθε διδασκαλία, γιατί οι μαθητές/τριες αναστοχάζονται τι έκαναν και τι έμαθαν και σε πολλές περιπτώσεις γιατί το έκαναν ή γιατί το έμαθαν. Με άλλα λόγια, είναι αποτελεσματική, γιατί ο/η μαθητής/τρια μαθαίνει τι γνωρίζει και μαθαίνει να μαθαίνει. Επιπλέον ο/η εκπαιδευτικός διαπιστώνει τι από το

μάθημα λειτούργησε πραγματικά ως ωφέλιμο για τους μαθητές/τριες και τον βαθμό των μαθησιακών αποτελεσμάτων της διδασκαλίας.

Η διαμορφωτική αξιολόγηση, που χρησιμοποιείται στο παρόν βιβλίο Θρησκευτικών, συμβάλλει ουσιαστικά στη μάθηση, χαρακτηρίζεται από την επιθυμία παροχής ευκαιριών για βελτίωση και της μεγαλύτερης δυνατής βοήθειας, όχι μόνο για την κάλυψη των αδυναμιών που θα εντοπιστούν αλλά και για την περαιτέρω αξιοποίηση των θετικών στοιχείων των αξιολογούμενων. Δεν σκοπεύει σε αξιολογικές κρίσεις που καταλήγουν σε ιεραρχήσεις και είναι δυνατόν να οδηγήσει σε αποφάσεις, οι οποίες, όμως, λαμβάνονται από τους ίδιους τους/τις μαθητές/τριες και σχετίζονται με τον προγραμματισμό των μελλοντικών τους δράσεων προς τη βελτίωσή τους. Αυτός ο τρόπος αξιολόγησης συμβάλλει στην ενδυνάμωση των μαθητών/τριών, αλλά και γενικότερα των σχολικών μονάδων, στη συλλογική μάθηση και στην ανάπτυξη της συλλογικής αυτοπεποίθησης που συχνά βελτιώνουν τη μάθηση και επομένως την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου.

Οι δραστηριότητες που έχουν δημιουργηθεί στο παρόν διδακτικό εγχειρίδιο είναι αρμονικά ενταγμένες στον συνολικό σχεδιασμό, υπηρετώντας το ανάλογο Θεματικό Πεδίο, τη Θεματική Ενότητα και τα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα της διδασκαλίας. Οι συγγραφείς του βιβλίου έχουν λάβει υπόψη το μαθησιακό επίπεδο ανάπτυξης των μαθητών/τριών και τις ενδεχόμενες ιδιαίτερες συνθήκες των σχολικών περιβαλλόντων (π.χ. υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου, χρήση εργαστηρίου Πληροφορικής κ.λπ.). Επιπλέον, αξιοποιούν μια γκάμα τεχνικών διδασκαλίας, ώστε να ενισχύσουν την αυτογνωσία και την αναστοχαστικότητα των μαθητών/τριών, βοηθώντας παράλληλα τον/την εκπαιδευτικό στην αξιολόγηση των δεξιοτήτων, των ικανοτήτων και τη συμμετοχή των μαθητών/τριών.

Β' Μέρος (Πρακτικό)

Υλοποιώντας το Πρόγραμμα Σπουδών: Δειγματικές εφαρμογές

ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ 1

Θεματικό πεδίο	Θεός	Θεματική ενότητα	Ο Θεός αποκαλύπτεται μέσα στην ιστορία
Τάξη/Τμήμα	Α΄ Λυκείου ΓΕΛ/ΕΠΑΛ	Ημερομηνία	
1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές/τριες: Να δίνουν παραδείγματα μέσα από τα οποία φαίνεται η σημασία της αποκάλυψης του Θεού για τον άνθρωπο και τον κόσμο.		
Μέθοδος:	Βιωματική		
Προετοιμασία:	Φύλλα Εργασίας, στίλο Επιπλέον: 1ο στάδιο (Βιώνοντας): Χαρτάκια post-it σε διάφορα χρώματα. 3ο στάδιο (Αναλύοντας): Μεγάλο χαρτόνι ή χαρτί του μέτρου, το οποίο θα χρησιμεύσει ως βάση για την εφημερίδα τοίχου, μαρκαδόροι, στίλο, μολύβια, για να γράψουν και να σχεδιάσουν οι μαθητές/τριες στην εφημερίδα, καθώς και ψαλίδι και κόλλα, προκειμένου να κόψουν και να κολλήσουν εικόνες, τίτλους και άλλα στοιχεία στην εφημερίδα τοίχου.		
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα	Δραστηριότητες Στρατηγικές & Τεχνικές Διδασκαλίας
1	5΄	Βιώνοντας (Ιδεοθύελλα)	Ο/Η εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές/τριες στην ενότητα, εστιάζοντας την προσοχή τους στη συχνότητα χρήσης του όρου «Θεός» στην καθημερινή επικοινωνία, ιδιαίτερα μεταξύ των εφήβων, μέσω της φράσης «Είσαι θεός/ είσαι θεά». Στη συνέχεια, τους καλεί να αναστοχαστούν την προσωπική ερμηνεία που δίνουν σε αυτή τη φράση και να την εκφράσουν μονολεκτικά σε ένα χαρτάκι post-it. Η δραστηριότητα (ιδεοθύελλα) λειτουργεί ως έναυσμα για τη διερεύνηση της αντίληψης των μαθητών/μαθητριών σχετικά με την έννοια του «Θεού» στο σύγχρονο κοινωνικό πλαίσιο.

1	5'		Οι μαθητές/τριες επεξεργάζονται ατομικά το νόημα της φράσης και το καταγράφουν σε ένα χαρτάκι. Στη συνέχεια, συγκεντρώνουν όλα τα χαρτάκια στον πίνακα, δημιουργώντας ένα οπτικό κολάζ των διαφορετικών ερμηνειών. Τέλος, διεξάγεται συζήτηση στην ολομέλεια, όπου οι μαθητές/τριες αναλύουν τις απαντήσεις, εξερευνώντας τις ποικίλες οπτικές και εμβαθύνοντας στην κατανόηση του πώς η έννοια του «Θεού» χρησιμοποιείται και γίνεται αντιληπτή στο σύγχρονο πλαίσιο, ειδικά από τους νέους.
2	10'	Νοηματοδοτώντας (Επεξεργασία Κειμένου με ερωτήσεις)	Οι μαθητές/τριες επεξεργάζονται ομαδοσυνεργατικά ένα Φύλλο Εργασίας με αποσπάσματα από τον Διογένη τον Κυνικό και από το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, το οποίο αφορά στη θεραπεία του παραλυτικού της Βηθεσδά (Επεξεργασία κειμένου με καθοδηγητικές ερωτήσεις). Ο/Η εκπαιδευτικός εστιάζει στη φράση «δεν έχω άνθρωπο», ενθαρρύνοντας τους μαθητές/τριες να αναλογιστούν τη διαχρονική της αξία και τη σύνδεσή της με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Τους καλεί να σκεφτούν την αντίφαση μεταξύ της αυξημένης επικοινωνίας και της παράλληλης μοναξιάς που βιώνουν πολλοί άνθρωποι σήμερα. Στη συνέχεια, τους οδηγεί να ανακαλύψουν την απάντηση στη μοναξιά μέσα από την «απόκριση» του Θεού, ο οποίος αποκαλύπτεται ως πηγή ζωής, χαράς, ομορφιάς και αποκατάστασης. Τονίζει ότι η αποκάλυψη του Θεού δεν είναι απλώς μια θεωρητική γνώση, αλλά μια εμπειρία που μεταμορφώνει τον άνθρωπο, δίνοντάς του νέο νόημα και προοπτική στη ζωή του, όπως ένα αναβαθμισμένο λογισμικό σε έναν υπολογιστή.
3	20'	Αναλύοντας	Ο/Η εκπαιδευτικός αναλύει με τους/τις μαθητές/τριες το θέμα της αποκάλυψης του Θεού στην ιστορία. Αρχικά, μοιράζει στις ήδη σχηματισμένες ομάδες Φύλλο Εργασίας με αποσπάσματα από την αποκάλυψη του Θεού στον Άβραμ. Οι μαθητές/τριες καλούνται να μελετήσουν τα κείμενα και να συζητήσουν τις υποσχέσεις, τις απαιτήσεις του Θεού και την επίδραση της αποκάλυψής Του στον Άβραμ. Στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας τα συμπεράσματά τους, συνεργάζονται για να δημιουργήσουν μια κοινή Εφημερίδα Τοίχου (δραστηριότητα ομαδοσυνεργασίας) με τίτλο «Από τον Άβραμ στον Αβραάμ».

3	20'	(Εφημερίδα Τοίχου)	Οι ομάδες παρουσιάζουν την Εφημερίδα και ο/η εκπαιδευτικός ολοκληρώνει αυτό το στάδιο διδασκαλίας συνοψίζοντας τα βασικά σημεία: επισημαίνει ότι η αποκάλυψη του Θεού στον Αβραάμ έχει έναν βαθύ και μακροχρόνιο αντίκτυπο στην ιστορία, τη θρησκεία, τον πολιτισμό και την κοινωνία, θέτοντας τις βάσεις για τις μεγάλες θρησκείες του κόσμου και προκαλώντας ενδιαφέρουσες δυναμικές στην πορεία της ανθρώπινης ιστορίας. Επιπλέον, η αποκάλυψη του Θεού δεν συνιστά απλώς μία γνώση, αλλά ένα πλαίσιο λειτουργίας, ένα «λογισμικό» με σκοπό την αισθητική αναβάθμιση, την καλλιέργεια της ομορφιάς και την αντιμετώπιση της ασχήμιας που δημιουργείται από την απομάκρυνση από τον Θεό.
4	10'	Εφαρμόζοντας (Συγγραφή άρθρου)	Ο/Η εκπαιδευτικός μοιράζει τους μαθητές/τριες σε δύο ομάδες. Οι ομάδες επεξεργάζονται το υλικό που τους έχει ανατεθεί. Η Ομάδα Α αναλύει τους στίχους του ποιήματος <i>Θυμάμαι ήταν Απρίλης</i> του Οδ. Ελύτη, εντοπίζοντας τις επιπτώσεις της απουσίας του Θεού στη ζωή του ανθρώπου, όπως η μοναξιά, η έλλειψη ελέγχου και η αίσθηση του κενού. Παράλληλα, η Ομάδα Β μελετά το απόσπασμα του άρθρου «Η πτώση», εστιάζοντας στα πλεονεκτήματα της παρουσίας του Θεού στη ζωή των ανθρώπων. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα καλείται να γράψει ένα μικρό άρθρο δύο παραγράφων με τίτλο: « <i>Ζωή με τον Θεό ή χωρίς τον Θεό</i> ». Μέσα από αυτή τη δραστηριότητα, οι μαθητές/τριες έχουν την ευκαιρία να εξερευνήσουν διαφορετικές όψεις της σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό και να αντιληφθούν ότι στη διδασκαλία της Εκκλησίας η σχέση του ανθρώπου με τον Θεό δεν είναι μια προτίμηση ή επιλογή μεταξύ πολλών άλλων, αλλά είναι ζήτημα ζωής και θανάτου. Η ανθρώπινη ύπαρξη από μόνη της, επί τη βάση των δικών της υπαρξιακών δυνάμεων, έχει «ημερομηνία λήξης». Συνεπώς, η αποκάλυψη (αυτοφάνερωση) του Θεού αποτελεί ανάγκη για τον άνθρωπο. Ανάγκη «για να ζήσει ο κόσμος» και για να ζήσει ο άνθρωπος.
Εργασία για το σπίτι	Αναλογιστείτε τις συνέπειες που θα είχε για τον άνθρωπο και τον κόσμο η άρνηση του Αβραάμ στην Αποκάλυψη του Θεού. Να καταθέσετε τις απόψεις σας σε ένα πολυτροπικό κείμενο με τίτλο: « <i>Η ιστορία του Αβραάμ αλλιώς: Από το μεγάλο "Ναι" στο μεγάλο "Οχι"</i> », το οποίο θα αναρτήσετε στο Ιστολόγιο του μαθήματος.		

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση που μπορεί να εφαρμοστεί είναι κατά κύριο λόγο διαμορφωτική. Ωστόσο, μπορεί να αξιοποιηθεί και η αρχική και τελική αξιολόγηση. Αναλυτικότερα:

1. Αρχική Αξιολόγηση

Σκοπός: Να διαπιστωθεί το επίπεδο των προϋπαρχουσών γνώσεων και αντιλήψεων των μαθητών/τριών σχετικά με τη έννοια του Θεού.

Εφαρμογή: Το Φύλλο Εργασίας 1 μπορεί να χρησιμοποιηθεί για αρχική αξιολόγηση. Οι απαντήσεις των μαθητών/τριών στο ερώτημα: «Τι σημαίνει για εσάς η φράση “Είσαι θεός/θεά”;» θα δώσουν στον εκπαιδευτικό μια εικόνα για τις αρχικές τους σκέψεις και συνειρμούς σχετικά με το θείο.

2. Διαμορφωτική Αξιολόγηση

Σκοπός: Να παρακολουθείται η πρόοδος των μαθητών/τριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, να εντοπίζονται τυχόν δυσκολίες και να παρέχεται ανατροφοδότηση για βελτίωση.

Εφαρμογή:

Φύλλο Εργασίας 2: Οι απαντήσεις των μαθητών/τριών στις ερωτήσεις σχετικά με τα αποσπάσματα μπορούν να αξιολογηθούν για να διαπιστωθεί η κατανόηση των κειμένων και η ικανότητά τους να συνδέουν τις ιδέες με τη δική τους ζωή. Η συζήτηση στην ολομέλεια προσφέρει επίσης ευκαιρία για διαμορφωτική αξιολόγηση, καθώς ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να παρατηρήσει τη συμμετοχή, την έκφραση απόψεων και την αλληλεπίδραση των μαθητών/τριών.

Φύλλο Εργασίας 3: Οι μαθητές/τριες θα εμβαθύνουν στην κατανόηση της αποκάλυψης του Θεού μέσω της δημιουργίας μιας εφημερίδας τοίχου με θέμα: «Από τον Αβραμ στον Αβραάμ». Αυτή η δραστηριότητα θα αξιολογήσει την ικανότητά τους να συνθέτουν πληροφορίες, να τις παρουσιάζουν δημιουργικά και να τις συνδέουν με το κεντρικό θέμα. Η επακόλουθη συζήτηση θα δώσει την ευκαιρία για περαιτέρω αναστοχασμό και εμβάθυνση στις ιδέες που παρουσιάζονται, ενθαρρύνοντας την κριτική σκέψη και την ανταλλαγή απόψεων.

Φύλλο Εργασίας 4: Η παρουσίαση των ομάδων στην ολομέλεια προσφέρει μια επιπλέον ευκαιρία για διαμορφωτική αξιολόγηση. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να αξιολογήσει την ικανότητα των μαθητών/τριών να αναλύουν τα κείμενα, να εξάγουν συμπεράσματα, να συνεργάζονται και να παρουσιάζουν τις ιδέες τους με σαφήνεια.

3. Τελική Αξιολόγηση

Σκοπός: Να αξιολογηθεί η συνολική κατανόηση και η επίτευξη των μαθησιακών στόχων στο τέλος της ενότητας.

Εφαρμογή: Η ανάθεση μια τελικής εργασίας ή παρουσίαση, όπου οι μαθητές/τριες θα κληθούν να συνθέσουν τις γνώσεις τους και να εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις σχετικά με το θέμα: «Ζωή με τον Θεό ή χωρίς τον Θεό».

4. ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΠΗΓΕΣ/ΥΛΙΚΟ/ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Carroll, M., Goldman, S., Britos, L., Koh, J., Royalty, A., & Hornstein, M. (2010). «Destination, imagination and the fires within: Design thinking in a middle school classroom». Στο *International Journal of Art and Design Education*, 29(1), σσ. 37-53.

Frey, K. (1986). *Η «μέθοδος project»*. Μία μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κασσωτάκης, Μ., & Φλουρής, Γ. (2013). *Μάθηση και διδασκαλία. Σύγχρονες απόψεις για τις διαδικασίες της μάθησης και της μεθοδολογίας της διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2011). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2019). *Τι θρησκευτικά χρειάζεται η εκπαίδευση σήμερα*. Γ. Δάρδανος - Κ. Δάρδανος.

Kolb, D. A. (2014). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (2nd ed.). Pearson Education, Inc.

Razzouk, R. & Shute, V. (2012). «What is design thinking and why is it important?» Στο *Review of Educational Research* 82(3), σσ. 330-348.

5. ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Θετικά σημεία

Δυνατά σημεία της διδασκαλίας.

Επιτυχημένες πρακτικές.

Αποτελεσματικές πρακτικές

Στοιχεία που λειτούργησαν θετικά.

Αρνητικά σημεία

Περιοχές προς βελτίωση.

Προκλήσεις που αντιμετωπίστηκαν.

Δυσκολίες που παρατηρήθηκαν.

Σημεία που χρήζουν προσοχής.

Σημεία που χρήζουν βελτίωσης

Συστάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη.

Ιδέες για ενίσχυση της διδασκαλίας.

Προτεινόμενες παρεμβάσεις.

Βήματα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Φύλλο Εργασίας 1

Χρόνος Εργασίας: 5΄

Δραστηριότητα

Είναι σύνηθες κατά την επικοινωνία μας με τους άλλους να αναφέρουμε τον όρο «Θεός». Πολλοί έφηβοι, μάλιστα, απευθυνόμενοι στους συνομηλίκους τους χρησιμοποιούν μεταφορικά τη φράση: «Είσαι θεός/είσαι θεά». Να γράψετε μονολεκτικά το νόημα που έχει για εσάς η παραπάνω φράση σε ένα χαρτάκι τύπου post-it. Στη συνέχεια, συγκεντρώστε τις απαντήσεις κολλώντας τα χαρτάκια στον πίνακα και συζητήστε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας.

Φύλλο Εργασίας 2

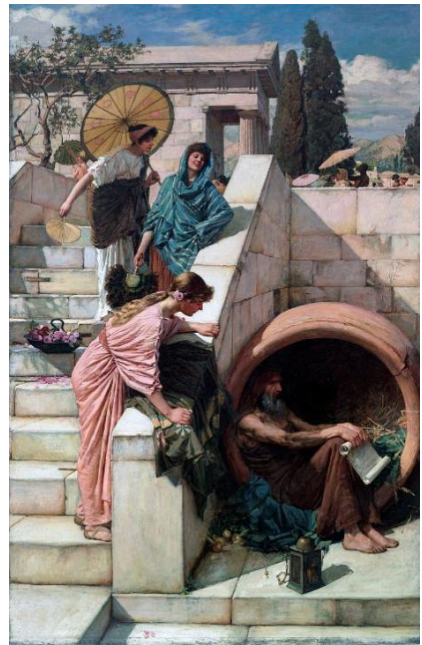
Χρόνος Εργασίας: 10΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Διαβάστε, προσεκτικά, σε ομάδες, τα παρακάτω αποσπάσματα από το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο και τον φιλόσοφο Διογένη τον Κυνικό.

Bartolomé Esteban Murillo, Η θεραπεία του Παραλυτικού στη Βηθεσδά, λάδι σε καμβά, 1667-1670

John William Waterhouse, Διογένης, λάδι σε καμβά, 1882

Θεραπεία του παραλυτικού Ιω 5,1-9	1. Ύστερα απ' αυτά, οι Ιουδαίοι είχαν μια γιορτή, κι ο Ιησούς ανέβηκε στα Ιεροσόλυμα. 2. Κοντά στην προβατική πύλη, στα Ιεροσόλυμα, υπάρχει μια δεξαμενή με πέντε στοές, που εβραϊκά ονομάζεται Βηθεσδά. 3. Σ' αυτές τις στοές κείτονταν πολλοί άρρωστοι, τυφλοί, κουτσοί, παράλυτοι, που περίμεναν να αναταραχθεί το νερό· 4. γιατί, από καιρό σε καιρό, ένας άγγελος Κυρίου κατέβαινε στη δεξαμενή κι ανατάραζε τα νερά· όποιος, λοιπόν, έμπαινε πρώτος μετά την αναταραχή του νερού, αυτός γινόταν καλά, όποια κι αν ήταν η αρρώστια που τον ταλαιπωρούσε. 5. Εκεί ήταν κι ένας άνθρωπος, άρρωστος τριάντα οκτώ ολόκληρα χρόνια. 6. Όταν τον είδε ο Ιησούς κατάκοιτο, τον ρώτησε: «Θέλεις να γίνεις καλά;» Ήξερε πως ήταν έτοιμο για πολύν καιρό. 7. «Κύριε», του αποκρίθηκε ο άρρωστος, «δεν έχω κανέναν να με βάλει στη δεξαμενή μόλις αναταραχτούν τα νερά· έτσι, ενώ εγώ προσπαθώ να πλησιάσω μόνος μου, πάντοτε κάποιος άλλος κατεβαίνει στο νερό πριν από μένα». 8. Ο Ιησούς του λέει: «Σήκω πάνω, πάρε το κρεβάτι σου και περπάτα». 9. Κι αμέσως ο άνθρωπος έγινε καλά, σήκωσε το κρεβάτι του και περπατούσε.
Διογένης ο Κυνικός	«Άνθρωπον ζητώ.»

Βήμα 2ο: Απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιος θεωρείτε ότι είναι ο κοινός τόπος αναζήτησης στα δύο αποσπάσματα;
- Τι φαντάζεστε ότι θα μπορούσε να ισχυριστεί ο καθένας από αυτούς για το πλαίσιο και τον πυρήνα της αναζήτησής του;
- Τι σας κάνει να αναρωτιέστε η αναζήτηση αυτή;

Βήμα 3ο: Μοιραστείτε τα συμπεράσματά σας στην ολομέλεια της τάξης.

Φύλλο Εργασίας 3

Χρόνος Εργασίας: 20΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Η αποκάλυψη του Θεού αλλάζει τον άνθρωπο και την ιστορία του. Χωριστείτε σε ομάδες μελετώντας τα παρακάτω αποσπάσματα από την Παλαιά Διαθήκη και εντοπίστε το βαθύτερο νόημα της αποκάλυψης του Θεού για τον άνθρωπο και τον κόσμο μέσα από αυτά.

Γεν 12,1-7	1. Κύριος είπε στον Άβραμ: «Φύγε από τη χώρα σου, από τους συγγενείς σου κι από το σπίτι του πατέρα σου, και πήγαινε σε μια χώρα που εγώ θα σου δείξω. 2. Θα κάνω από σένα ένα μεγάλο έθνος και θα σε ευλογήσω. Θα κάνω το όνομά σου ξακουστό και θα είσαι ευλογία για τους άλλους. 3. Θα ευλογώ όποιον σε ευλογεί και θα καταριέμαι όποιον σε καταριέται. Μ' εσένα θα ευλογηθούν όλα τα έθνη της γης». 4. Έτσι ο Άβραμ αναχώρησε όπως του είπε ο Κύριος και μαζί του πήγε και ο Λωτ. Ήταν εβδομήντα πέντε ετών όταν έφυγε από τη Χαρράν. 5. Μαζί του πήρε τη γυναίκα του τη Σάρα και το Λωτ, γιο του αδερφού του, όλα τα υπάρχοντά τους που είχαν συγκεντρώσει, καθώς επίσης τους δούλους και τις δούλες που είχαν αποκτήσει στη Χαρράν και έφτασαν στη Χαναάν. 6. Ο Άβραμ διέσχισε τη χώρα ως την περιοχή της Συχέμ, στη Δρυ Μορέχ. Στη χώρα τότε κατοικούσαν οι Χαναανίται. 7. Εκεί του φανερώθηκε ο Κύριος και του είπε: «Αυτήν τη γη θα τη δώσω στον απόγονό σου». Τότε ο Άβραμ έχτισε εκεί ένα θυσιαστήριο για τον Κύριο, που του φανερώθηκε.
Γεν 13,14-18	14. Αφού ο Άβραμ είχε αποχωριστεί από το Λωτ, ο Κύριος του είπε: «Σήκωσε τα μάτια σου και κοίτα ένα γύρο από τον τόπο που βρίσκεσαι, προς το βορρά και το νότο, προς την ανατολή και τη δύση. 15. Όλη τη χώρα που βλέπεις θα τη δώσω σ' εσένα και στους απογόνους σου για πάντα. 16. Θα σου δώσω τόσους πολλούς απογόνους σαν τους κόκκους της σκόνης στη γη. Αν ποτέ κανείς μπορέσει να μετρήσει τους κόκκους της σκόνης πάνω στη γη, τότε θα είναι δυνατό να μετρηθούν και οι απόγονοί σου. 17. Σήκω να περιδιαβείς τη χώρα σε μάκρος και σε πλάτος, γιατί σ' εσένα θα τη δώσω». 18. Έτσι ο Άβραμ μάζεψε τις σκηνές του και ήρθε να κατοικήσει κοντά στη Δρυ Μαμβρή, στη Χεβρών, όπου και έχτισε ένα θυσιαστήριο για τον Κύριο.
Γεν 15, 1-6	1. [...] ο Κύριος είπε σε όραμα στον Άβραμ: «Μη φοβάσαι, Άβραμ. Εγώ είμαι η ασπίδα σου. Η ανταμοιβή σου θα είναι πάρα πολύ μεγάλη». 2. Ο Άβραμ απάντησε: «Δέσποτα Κύριε, τι θα μου δώσεις; Εγώ φεύγω άτεκνος και κληρονόμος του σπιτιού μου είναι ο Ελιέζερ από τη Δαμασκό». 3. Και πρόσθεσε: «Αφού δεν μου έδωσες απογόνους, θα με κληρονομήσει ο δούλος του σπιτιού μου». 3. Ο Κύριος του αποκρίθηκε: «Δε θα σε κληρονομήσει αυτός, αλλά εκείνος που θα βγει από τα σπλάχνα σου». 5. Τον έφερε τότε έξω και του είπε: «Κοίτα τον ουρανό και μέτρα τ' αστέρια, αν μπορείς να τα μετρήσεις. Έτσι αναρίθμητοι θα είναι και οι απόγονοί σου». 6. Ο Άβραμ πίστεψε στον Κύριο και γι' αυτή του την πίστη ο Κύριος τον αναγνώρισε δίκαιο.
Γεν 17, 1-9	1. Όταν ο Άβραμ ήταν ενενήντα εννέα ετών, του φανερώθηκε ο Κύριος και του είπε: «Εγώ είμαι ο Ελ-Σαδδάι (Θεός παντοκράτορας). Να ζεις σύμφωνα με το θέλημά μου και να είσαι τέλειος. 2. Θα συνάψω μαζί σου διαθήκη, και θα σου δώσω πολλούς απογόνους». 3. Ο Άβραμ έπεσε με το πρόσωπό του στη γη και ο Θεός τού είπε: 4. «Αυτή είναι η διαθήκη που κάνω μαζί σου: Θα γίνεις πατέρας ενός πλήθους εθνών. 5. Δε θα ονομάζεσαι πια Άβραμ αλλά Αβραάμ, γιατί θα σε κάνω πατέρα πλήθους εθνών. 6. Θα κάνω ν' αποκτήσεις πολλούς απογόνους και να γίνεις γενάρχη λαών και βασιλιάδες θα προέλθουν από σένα.

Γεν 17, 1-9	7. Τη διαθήκη μου τη συνάπτω μαζί σου αλλά θα ισχύει και για όλες τις γενιές των απογόνων –διαθήκη αιώνια, ώστε να είμαι Θεός δικός σου και των απογόνων σου. 8. Σ' εσένα και τους απογόνους σου θα δώσω τη χώρα όπου τώρα κατοικείς σαν ξένος, όλη τη χώρα της Χαναάν, για αιώνια ιδιοκτησία και θα είμαι Θεός τους». 9. Είπε ακόμα ο Θεός στον Αβραάμ: «Θα πρέπει, όμως, να τηρείς τη διαθήκη μου τόσο εσύ όσο και οι επόμενες γενιές των απογόνων σου.
------------------------	---

Βήμα 2ο: Δημιουργήστε μια εφημερίδα τοίχου με θέμα: «Από τον Άβραμ στον Αβραάμ».

Βήμα 3ο: Διαβάστε όσα κολλήσατε στον τοίχο και συζητήστε πάνω σ' αυτά.

Φύλλο Εργασίας 4

Χρόνος Εργασίας: 10΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Χωριστείτε σε δύο ομάδες και κάθε ομάδα να επεξεργαστεί το κείμενο που της δίνεται.

Ομάδα Α: Να διαβάσετε τους στίχους του παρακάτω ποιήματος και να εντοπίσετε τα σημεία που αποτυπώνουν τις επιπτώσεις της απουσίας του Θεού από τη ζωή του ανθρώπου.

Θυμάμαι ήταν Απρίλης

«Θυμάμαι ήταν Απρίλης όταν ένωσα πρώτη φορά
το ανθρώπινο βάρος σου
Το ανθρώπινο σώμα σου πηλό κι αμαρτία
Όπως την πρώτη μέρα μας στη γη
Γιόρταζαν τις αμαρυλλίδες- Μα θυμάμαι πόνεσες
Ήτανε μια βαθιά δαγκωματιά στα χείλια
Μια βαθιά νυχιά στο δέρμα κατά κει που χαράζεται
Παντοτινά του ο χρόνος
Σ' άφησα τότες
Και μια βουερή πνοή σήκωσε τ' άσπρα σπίτια
Τ' άσπρα αισθήματα φρεσκοπλυμένα επάνω
Στον ουρανό που φώτιζε μ' ένα μειδίαμα.
Τώρα θα 'χω σιμά μου ένα λαγήνι αθάνατο νερό
Θα 'χω ένα σχήμα λευτεριάς ανέμου που κλονίζει
Κι εκείνα τα χέρια όπου θα τυραννιέται ο Έρωτας
Κι εκείνο το κοχύλι σου όπου θ' αντηχεί το Αιγαίο»

Οδυσσέας Ελύτης, *Προσανατολισμοί*, Ίκαρος

Ομάδα Β: Να διαβάσετε το παρακάτω απόσπασμα και να εντοπίσετε τα σημεία που δείχνουν τα πλεονεκτήματα της παρουσίας του Θεού στη ζωή του ανθρώπου.

Η πτώση

Από τη φύση του ο άνθρωπος έχει το εξής βασικό χαρακτηριστικό: διαθέτει μεν θερμότητα, δεν τη γεννά όμως αδιάκοπα, κι αν τη χάσει δεν μπορεί να την αναπληρώσει από μόνος του. Αν, δηλαδή, ένας άνθρωπος μείνει στο κρύο, σιγά-σιγά θα χάσει τη θερμότητα του, θα ξυλιάσει και θα πεθάνει, παρεκτός αν μεσολαβήσει κάτι άλλο. Αν, δηλαδή, από μίαν άλλη ύπαρξη, έξω από την δική του, δεχθεί επικουρία και ανανέωση της θερμότητας. Αυτό μπορεί να συμβεί αν π.χ. πάει κοντά στον ήλιο ή σε μια φωτιά. Μεταξύ των δυο αυτών υπάρξεων (του ανθρώπου αφενός και της φωτιάς αφετέρου) υπάρχει τούτη η διαφορά: από τη φύση της η πρώτη έχει θερμότητα, ενώ η δεύτερη *είναι* θερμότητα.

Ας υποθέσουμε ότι σε κάποιο δωμάτιο βρίσκεται μια εστία θερμότητας (π.χ. τζάκι) που λειτουργεί αδιάκοπα. Σε κάποιο σημείο του δωματίου, κοντά στην πόρτα, βρίσκονται ένας άνδρας και μια γυναίκα. Οι άνθρωποι αυτοί, μολοντί δεν έχουν ακόμα πλησιάσει την φωτιά, ήδη νιώθουν τη ζεστασιά της· αυτό σημαίνει ότι βρίσκονται σε σχέση με την εστία, μετέχουν της ενέργειάς της κι έτσι κοινωνούν αυτού που από γεννησιμιού της διαθέτει η εστία (ατελείωτη θερμότητα) και δεν διαθέτει η δική τους ύπαρξη. Εδώ, όμως, μπαίνει το ζήτημα της ανθρώπινης βούλησης. Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να πει ελεύθερα «ναι» ή «όχι» στην εν λόγω σχέση, στη συνέχιση ή στη διακοπή της. Απ' αυτόν, δηλαδή, εξαρτάται αν θα πλησιάσει τη φωτιά ή αν θα αποχωρήσει.

Αν, λοιπόν, οι άνθρωποι της υπόθεσης μας θελήσουν να μην έχουν σχέση με τη θερμαντική εστία (επειδή λ.χ. κρίνουν ότι δεν κινδυνεύει η θερμότητα τους ή επειδή θίγονται που οι ίδιοι δεν διαθέτουν αυτό που διαθέτει η εστία), απομακρύνονται από την εστία, ανοίγουν την πόρτα του δωματίου και βγαίνουν έξω. Εκεί έξω, όμως, αυτό που υπάρχει είναι η απουσία της εστίας. Υπάρχει παγωνιά. Οι άνθρωποι μας για πρώτη φορά αρρωσταίνουν· ο οργανισμός τους αλλοιώνεται, φθείρεται. Κι όταν κάνουν παιδιά, τα κάνουν εκεί έξω και τους δίνουν αυτό που έχουν: το αλωμένο από την αρρώστια γενετικό υλικό τους. Ο εκτός δωματίου τρόπος υπάρξεως, λοιπόν, κουβαλάει μέσα του όχι μόνο την φθορά, αλλά και το παράλογο κι άδικο.

Αν στη θέση της φωτιάς νοήσουμε τον Θεό, στη θέση του δωματίου τον παράδεισο και στη θέση της αρρώστιας την φθορά και τον θάνατο, τότε το παραπάνω παράδειγμά μας φαίνεται να κατορθώνει σε ικανό βαθμό (μ' όλες τις ελλείψεις που έχουν όλα τα παραδείγματα) να εισαγάγει στο πως η Ορθόδοξη Εκκλησία κατανοεί την προπρωτική κατάσταση, το προπατορικό αμάρτημα, την πτώση και τη μεταπτωτική κατάσταση του ανθρώπου.

Αθανάσιος Παπαθανασίου, Η πτώση, περιοδικό *Διάβαση* 13 (1998), σσ. 5-9.

Βήμα 2ο: Συνθέστε ένα μικρό άρθρο δυο παραγράφων με τίτλο: «Ζωή με τον Θεό ή χωρίς τον Θεό».

Βήμα 3ο: Παρουσιάστε την εργασία σας στην ολομέλεια της τάξης.

Φύλλο Εργασίας 5

Εργασία για το σπίτι

Ο Πατριάρχης Αβραάμ

Δραστηριότητα

Αναλογιστείτε τις συνέπειες που θα είχε για τον άνθρωπο και τον κόσμο η άρνηση του Αβραάμ στην αποκάλυψη του Θεού. Να καταθέσετε τις απόψεις σας σε ένα πολυτροπικό κείμενο με τίτλο: «Η ιστορία του Αβραάμ αλλιώς: Από το μεγάλο “Ναι” στο μεγάλο “Όχι”», το οποίο θα αναρτήσετε στο Ιστολόγιο του μαθήματος.

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ 2

Θεματικό πεδίο	Θεός	Θεματική ενότητα	Η δικαιοσύνη του Θεού
Τάξη/Τμήμα	Α΄ Λυκείου ΓΕΛ/ΕΠΑΛ	Ημερομηνία	
1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές/τριες: - Να προσδιορίζουν το περιεχόμενο της έννοιας «δικαιοσύνη» και της έννοιας «αδικία», σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας. - Να αξιολογούν τη θέση της Εκκλησίας σχετικά με το πρόβλημα της αδικίας στον σύγχρονο κόσμο και τον αγώνα της για τη μεταμόρφωσή του, σύμφωνα με την ευαγγελική διδασκαλία.		
Μέθοδος:	Βιωματική		
Προετοιμασία:	Δημιουργία Ομάδων και ανάλογη διαμόρφωση της σχολικής αίθουσας Φύλλα Εργασίας, στίλο Διαδραστικός πίνακας		

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

	Χρόνος	Διδακτικά βήματα	Δραστηριότητες Στρατηγικές & Τεχνικές Διδασκαλίας
1	5'	Βιώνοντας (Έντεχνος Συλλογισμός)	Ο/Η εκπαιδευτικός μοιράζει τους μαθητές/τριες σε ομάδες και τους ζητάει να επεξεργαστούν ένα κοινό φύλλο εργασίας. Με την τεχνική του Έντεχνου Συλλογισμού, καλούνται να παρατηρήσουν εικόνες που αφορούν σύγχρονες μορφές αδικίας και να απαντήσουν σε ερωτήματα όπως: - Ποιες είναι οι σύγχρονες μορφές αδικίας; - Ποιες ομάδες την υφίστανται; - Για ποιους λόγους; - Τι θα συνέβαινε αν...; Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια.
2	10'	Νοηματοδοτώντας Τεχνική Επίλυσης Προβλήματος (5Π και 1 Γ)	Οι μαθητές/τριες επεξεργάζονται ομαδοσυνεργατικά κοινό Φύλλο Εργασίας με αποσπάσματα από τον προφήτη Αμώς (Τεχνική Επίλυσης Προβλήματος 5Π και 1Γ). Απώτερος στόχος είναι να κατανοήσουν ότι το πρόβλημα της δικαιοσύνης και της κοινωνικής αδικίας είναι διαχρονικό και είχε απασχολήσει και τους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Ο Αμώς, μάλιστα, χαρακτηρίστηκε ως «ο Προφήτης της Κρίσεως και της Δικαιοσύνης του Θεού». Με την ολοκλήρωση του σταδίου, τους τονίζει ότι η δικαιοσύνη στον προφητικό λόγο δεν αποτελούσε απλώς ένα ηθικό ή νομικό ζήτημα. Ήταν τρόπος και στάση ζωής έναντι του Θεού και του συνανθρώπου. Οι προφήτες καταδίκασαν την ανισότητα και την αναληγσία των πλουσίων έναντι των φτωχών και, παράλληλα, επιδίωκαν την επανόρθωση της κοινωνικής δικαιοσύνης επισημαίνοντας τις αδικίες και προωθώντας την ισότητα και τη δικαιοσύνη.
3	20'	Αναλύοντας (Βρες τον τίτλο που ταιριάζει, Διάλογος)	Ο/Η εκπαιδευτικός αναλύει με τους/τις μαθητές/τριες το θέμα της δικαιοσύνης του Θεού. Αρχικά, μοιράζει στις ήδη σχηματισμένες ομάδες Φύλλο Εργασίας με αποσπάσματα που αφορούν στην έννοια της δικαιοσύνης και τους καλεί να υπογραμμίσουν τα βασικά σημεία, να δώσουν έναν δικό τους τίτλο (Βρες τον τίτλο που ταιριάζει) και να τα παρουσιάσουν με σύντομο τρόπο στην ολομέλεια της τάξης. Ακολουθεί συζήτηση με θέμα το πώς, τελικά, η «ιστορία» του Χριστού προτείνει μια διαφορετική προσέγγιση της δικαιοσύνης. Ο/Η εκπαιδευτικός ολοκληρώνει αυτό το στάδιο συνοψίζοντας τα βασικά σημεία: επισημαίνει ότι στην Παλαιά Διαθήκη, η δικαιοσύνη γίνεται αντιληπτή ως το έλεος του Θεού. Ο Θεός είναι δίκαιος, επειδή είναι ελεήμων. Η δικαιοσύνη είναι η ευσπλαχνία Του. Στην Καινή Διαθήκη, η έννοια της δικαιοσύνης δεν είναι αφηρημένη. Ο Θεός ονομάζεται δίκαιος και η δικαιοσύνη Του ταυτίζεται με την αγάπη Του. Όλο το έργο της Θείας Οικονομίας, με αποκορύφωμα την ενανθρώπιση του Υιού Του, εκδηλώνεται

			ως θεία δικαιοσύνη. Με την Ενανθρώπιση, τη Σταύρωση και την Ανάσταση, ο Θεός σπάει τον κύκλο της ανταποδοτικής δικαιοσύνης των ανθρώπων και στο πρόσωπο του Χριστού η δικαιοσύνη του Θεού παύει να είναι νομική υπόθεση. Μετουσιώνεται σε αποκατάσταση σχέσης, είναι Μετάνοια και Ανάσταση.
4	10'	Εφαρμόζοντας Σύνθεση ιδεών (συγγραφή άρθρου)	Ο/Η εκπαιδευτικός καλεί τις ομάδες των μαθητών/τριών, αφού αξιοποιήσουν όσα έμαθαν στην ενότητα και λάβουν υπόψη τους στίχους του τραγουδιού «<i>Αν είσαι Θεός</i>», να συντάξουν ένα σύντομο άρθρο (Σύνθεση ιδεών) με τίτλο: «<i>Ο Χριστός και η αδικία του κόσμου</i>», το οποίο θα μοιραστούν στην ολομέλεια. Συνοψίζοντας επισημαίνει ότι η ανθρώπινη αδικία αποτελεί πρόκληση στη δικαιοσύνη του Θεού. Οι άνθρωποι απαιτούμε από τον Θεό να επιβάλλει ισότητα, ισονομία, δικαιοσύνη. Η πλήρης δικαιοσύνη του Θεού θα πραγματωθεί στην τελική κρίση. Ο άνθρωπος, όμως, καλείται από τον παρόντα κόσμο να μιμηθεί τη δικαιοσύνη του Θεού, που αποκαλύπτεται στο πρόσωπο του Χριστού. Η οδός της δικαιοσύνης του κόσμου τούτου είναι η εν Χριστώ ζωή, η οποία αποτελεί μονόδρομο, καθώς το τέλος της είναι η τελείωση της ανθρώπινης ύπαρξης.
Εργασία για το σπίτι	Επιχειρήστε να συνδέσετε τα μηνύματα των παρακάτω εικόνων που σας δίνονται (εικόνα 1 και εικόνα 2) με όσα επεξεργαστήκατε στη σημερινή ενότητα, να τα επεκτείνετε και να απαντήσετε στο ερώτημα: « <i>Ποια είναι η ευθύνη του χριστιανού για την επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν στον σύγχρονο κόσμο εξαιτίας της επικράτησης της αδικίας</i> ;». Η απάντησή σας να πάρει τη μορφή ανοιχτής επιστολής και να αναρτηθεί στο Ιστολόγο του μαθήματος.		

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση που μπορεί να εφαρμοστεί είναι κυρίως διαμορφωτική. Ωστόσο, μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο η αρχική όσο και η τελική αξιολόγηση.

Αναλυτικότερα:

Αρχική Αξιολόγηση

Σκοπός: Η διερεύνηση του επιπέδου των προϋπαρχουσών γνώσεων και αντιλήψεων των μαθητών/τριών σχετικά με την αδικία, τη δικαιοσύνη και τη σχέση τους με τον Θεό.

Εφαρμογή: Το Φύλλο Εργασίας 1 μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αρχική αξιολόγηση. Οι απαντήσεις των μαθητών/τριών στα ερωτήματα σχετικά με τις μορφές αδικίας, τις ομάδες που την υφίστανται και τους λόγους επικράτησής της, θα δώσουν στον/ην εκπαιδευτικό μια εικόνα των αρχικών τους σκέψεων και αντιλήψεων.

Διαμορφωτική Αξιολόγηση

Σκοπός: Η παρακολούθηση της προόδου των μαθητών/τριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, η εντόπιση τυχόν δυσκολιών και η παροχή ανατροφοδότησης για βελτίωση.

Εφαρμογή:

Φύλλο Εργασίας 1: Η ανταλλαγή απόψεων στην ολομέλεια προσφέρει μια πρώτη ευκαιρία για διαμορφωτική αξιολόγηση, καθώς ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να παρατηρήσει τη συμμετοχή, την έκφραση απόψεων και την αλληλεπίδραση των ομάδων.

Φύλλο Εργασίας 2: Οι απαντήσεις των ομάδων στις ερωτήσεις σχετικά με τα αποσπάσματα που τους δίνονται και η παρουσίασή τους στην ολομέλεια επιτρέπουν στον/στην εκπαιδευτικό να αξιολογήσει την κατανόηση των κειμένων, την ικανότητα ανάλυσης και συνεργασίας, καθώς και την ικανότητα παρουσίασης.

Φύλλο Εργασίας 3: Η μελέτη των κειμένων σε ομάδες, η υπογράμμιση των βασικών σημείων, η δημιουργία τίτλων και η παρουσίαση των πορισμάτων στην ολομέλεια προσφέρουν πολλαπλές ευκαιρίες για διαμορφωτική αξιολόγηση όσον αφορά στην κατανόηση, την κριτική σκέψη και την ικανότητα σύνθεσης και παρουσίασης. Η συζήτηση που ακολουθεί επιτρέπει την περαιτέρω διερεύνηση των αντιλήψεων των μαθητών/τριών σχετικά με τη δικαιοσύνη του Θεού.

Φύλλο Εργασίας 4: Η σύνταξη του άρθρου σε ομάδες και η παρουσίασή του στην ολομέλεια δίνουν στον/στην εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να αξιολογήσει την κατανόηση των μαθητών/τριών σχετικά με τη σχέση του Χριστού με την αδικία, την ικανότητά τους να συνδέουν τις γνώσεις τους με σύγχρονα ζητήματα, καθώς και την ικανότητά τους να εκφράζονται γραπτά και προφορικά.

Τελική Αξιολόγηση

Σκοπός: Η αξιολόγηση της συνολικής κατανόησης του θέματος και της επίτευξης των μαθησιακών στόχων.

Εφαρμογή: Η ανοιχτή επιστολή στο Φύλλο Εργασίας 5 αποτελεί μια καλή ευκαιρία για τελική αξιολόγηση. Οι μαθητές/τριες καλούνται να συνδέσουν τις εικόνες με τις γνώσεις που απέκτησαν, να αναστοχαστούν πάνω στην ευθύνη του χριστιανού απέναντι στην αδικία και να εκφράσουν τις απόψεις τους με δομημένο και τεκμηριωμένο τρόπο.

4. ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΠΗΓΕΣ/ΥΛΙΚΟ/ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Carroll, M., Goldman, S., Britos, L., Koh, J., Royalty, A., & Hornstein, M. (2010). «Destination, imagination and the fires within: Design thinking in a middle school classroom». Στο *International Journal of Art and Design Education*, 29(1), σσ. 37-53.

Κασσωτάκης, Μ., & Φλουρής, Γ. (2013). *Μάθηση και διδασκαλία. Σύγχρονες απόψεις για τις διαδικασίες της μάθησης και της μεθοδολογίας της διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Kolb, D. A. (2014). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (2nd ed.). Pearson Education, Inc.

Κοσσυβάκη, Φ. (2003). *Εναλλακτική διδακτική. Προτάσεις για μετάβαση από τη διδακτική του αντικειμένου στη διδακτική του ενεργού υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.

Κουκουνάρας Λιάγκης, Μ. (2019). *Τι θρησκευτικά χρειάζεται η εκπαίδευση σήμερα; Μια πολυδιάστατη έρευνα σε ελληνικό περιβάλλον*. Αθήνα: Gutenberg.

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2011). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Νημά, Ε., & Καψάλης, Α. (2008). *Σύγχρονη διδακτική*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Frey, K. (1986). *Η «μέθοδος project»*. Μία μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Razzouk, R. & Shute, V. (2012). «What is design thinking and why is it important?» Στο *Review of Educational Research*, 82(3), σσ. 330-348.

5. ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Θετικά σημεία

Δυνατά σημεία της διδασκαλίας.

Επιτυχημένες πρακτικές.

Αποτελεσματικές πρακτικές

Στοιχεία που λειτούργησαν θετικά.

Αρνητικά σημεία

Περιοχές προς βελτίωση.

Προκλήσεις που αντιμετωπίστηκαν.

Δυσκολίες που παρατηρήθηκαν.

Σημεία που χρήζουν προσοχής.

Σημεία που χρήζουν βελτίωσης

Συστάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη.

Ιδέες για ενίσχυση της διδασκαλίας.

Προτεινόμενες παρεμβάσεις.

Βήματα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Φύλλο Εργασίας 1

Χρόνος Εργασίας: 5´

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Με αφορμή τις παρακάτω εικόνες, που έχουν ως κεντρικό θέμα την αδικία, καταρτίστε, σε ομάδες, έναν κατάλογο με ερωτήματα που εντοπίζετε γύρω από το θέμα των εικόνων, όπως τα παρακάτω:

- Ποιες είναι οι σύγχρονες μορφές αδικίας;
- Ποιες ομάδες την υφίστανται;
- Για ποιους λόγους;
- Τι θα συνέβαινε αν... ;

Βήμα 2ο: Προσπαθήστε να απαντήσετε στα ερωτήματα που θέσατε και να ανταλλάξετε απόψεις στην ολομέλεια.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Φύλλο Εργασίας 2

Χρόνος Εργασίας: 10΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Χωριστείτε σε έξι ομάδες και μελετήστε τα βιβλικά αποσπάσματα που ακολουθούν. Κάθε ομάδα θα απαντήσει σε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις. Δηλώστε στην ολομέλεια ποια ερώτηση θα αναλάβει η ομάδα σας.

Ποιος είναι ο συντάκτης των κειμένων;	
Πού απευθύνεται;	
Ποιο είναι το πρόβλημα που τον απασχολεί;	
Πότε αποφάσισε να το θέσει;	
Πώς πιστεύει ότι μπορεί να ξεπεραστεί;	
Γιατί έχει έντονο ύφος;	

Αμώς 5,10-15	[Αυτά λέει ο Κύριος, που τ' όνομά του είναι «του σύμπαντος Θεός»]: «εχθρεύεστε εκείνον που στο δικαστήριο την αδικία καυτηριάζει κι αυτόν που λέει όλη την αλήθεια απερίφραστα. Φρόνιμο είναι, λοιπόν, σε τέτοιους πονηρούς καιρούς το στόμα του κανείς κλειστό να το κρατάει. Ξέρω πόσο πολλές είν' οι ασέβειές σας και τι βαριές οι αμαρτίες σας: Καταπιέζετε τον αδύνατο και τον κλέβετε, όταν του παίρνετε φόρο από το στάρι της σοδειάς του· δέχεστε δωροδοκίες και τον εμποδίζετε να βρει το δίκιο του στο δικαστήριο... Κάντε το καλό και όχι το κακό... Τότε ο Κύριος, ο Θεός του σύμπαντος θα είναι αληθινά μαζί σας, όπως το ισχυρίζεστε. Αποστραφείτε το κακό και αγαπήστε το καλό και αποκαταστήστε τη δικαιοσύνη στο δικαστήριο».
Αμώς 5, 21-24	Μισώ, αηδιάζω τις γιορτές σας! Δε με αγγίζουν πια τα πανηγύρια σας. Ναι! Όταν μου προσφέρετε τα ολοκαυτώματα και τις αναίμακτες τις προσφορές σας, μ' εξοργίζετε· αποτροπιασμό μου προκαλούνε τα θρεφτάρια, που τα προσφέρετε θυσία κοινωνίας. Πάψτε πια να με ξεκουφαίνετε με τους ύμνους σας. Τον ήχο από τις άρπες σας δεν θέλω πια να τον ακούω. Αντί γι' αυτά, ας ρεύσει σαν νερό το δίκαιο άφθονο και η δικαιοσύνη σαν χείμαρρος αστείρευτος.

Βήμα 2ο: Η κάθε ομάδα θα παρουσιάσει την απάντησή της στην ολομέλεια της τάξης.

Φύλλο Εργασίας 3

Χρόνος Εργασίας: 20΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Μελετήστε σε ομάδες τα κείμενα που ακολουθούν:

Γίνεται πολύς λόγος σήμερα για τη δικαιοσύνη. Υπάρχει όμως τεράστια διαφορά ανάμεσα στην ανθρώπινη και θεία δικαιοσύνη. Ο Αββάς Ισαάκ ο Σύρος αναφέρει: «μην πεις τον Θεό δίκαιο», διότι κατά την ανθρώπινη δικαιοσύνη ο Θεός είναι άδικος, με την έννοια ότι οι άνθρωποι θεωρούν ότι ένας κακός άνθρωπος θα πρέπει να τιμωρηθεί ανάλογα με την παρανομία που έκανε. Τα μέτρα όμως της δικαιοσύνης του Θεού είναι άλλα, μπορεί ένας άνθρωπος να πει απλώς ένα συγγνώμη και ο Θεός να τον συγχωρέσει, εάν έχει μετανοήσει πραγματικά. Ο Χριστός λέει ότι είναι μακάριοι όσοι δίνονται λόγω της δικαιοσύνης, δηλαδή για την επικράτηση του θελήματος του Θεού. Η θεία δικαιοσύνη είναι η αγάπη του Θεού. Κατ' ακρίβεια, δικαιοσύνη είναι να κατοικήσει ο Χριστός μέσα στον άνθρωπο και πραγματική αδικία είναι όταν οι πράξεις μας και οι ενέργειές μας απομακρύνουν τον Χριστό, τη θεία χάρη από την ψυχή μας. Ο Χριστός είναι η δικαιοσύνη μας, κατά τον Απόστολο Παύλο. Εξάλλου στο Ευαγγέλιο αναφέρει ότι ο Θεός βρέχει επί δικαίους και αδίκους και ανατέλλει τον ήλιο επί πονηρούς και αγαθούς. Ο Θεός αγαπά όλο τον κόσμο εξίσου, δεν έχει καμία προσωποληψία. Ο ίδιος μάς υπέδειξε πώς να αντιμετωπίσουμε την αδικία λέγοντάς μας πως όταν έρθει κάποιος και σου πάρει τα πράγματά σου μην του πεις τίποτα, αν σ' αγγαρεύσει να πας ένα μίλι, να πας δύο, και αν σου δώσει ένα ράπισμα από τη μια πλευρά, τότε να γυρίσεις και την άλλη. Αυτό δεν είναι δικαιοσύνη, θα πει κανείς. Δικαιοσύνη κατά τα ανθρώπινα μέτρα είναι αυτό που έλεγε ο Μωσαϊκός νόμος, οδόντα αντί οδόντος. Ο Θεός όμως δεν κρίνει με αυτά τα μέτρα. Ο Απόστολος Παύλος λέει ότι η αγάπη του Χριστού φαίνεται στο γεγονός ότι, ενώ εμείς είμαστε αμαρτωλοί και αρνητές του, παρά ταύτα «Χριστός ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν». Η δικαιοσύνη του Χριστού, λοιπόν, ποια είναι; Να πεθάνει Αυτός για αυτούς που δεν τον ήθελαν. Γι' αυτό, όταν βλέπουμε στον κόσμο πολλές αδικίες, ας μην αναρωτιόμαστε πού είναι η δικαιοσύνη του Θεού, διότι ο Θεός λειτουργεί με άλλο τρόπο, με άλλα μέτρα. Δικαιοσύνη είναι να μας δώσει ο Θεός αυτό το οποίο στερηθήκαμε, που δεν είναι άλλο από τη χάρη Του, η δυνατότητα της θεώσεώς μας, γιατί ο Θεός μας έπλασε κατ' εικόνα Του, είμαστε φτιαγμένοι να γίνουμε θεοί κατά χάρη, να ομοιωθούμε με τον Θεό και να κατοικήσει ο Θεός μέσα μας.

Αθανάσιος, μητρ. Λεμεσού. (2021). Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Θρησκευτικά Γ΄ Λυκείου: *Χριστιανισμός και σύγχρονος κόσμος* (Βιβλίο μαθητή). Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, σσ. 52-53.

Η δικαιοσύνη του Χριστού μαρτυρείται στα ευαγγέλια ως δικαιοσύνη θυσιαστική. Δεν πρόκειται λοιπόν για μια αφηρημένη έννοια δικαιοσύνης, αλλά για τη δικαιοσύνη που πηγάζει από το θέλημα του Θεού. Δίκαιος ονομάζεται ο Θεός, και η δικαιοσύνη του ταυτίζεται με την αγάπη του. Όλο το έργο της θείας Οικονομίας, με αποκορύφωμα την ενανθρώπιση του Υιού, όλες οι ενέργειές του, εκδηλώθηκαν-και εξακολουθούν να εκδηλώνονται- ως θεία δικαιοσύνη.

Τελικά, η δικαιοσύνη του Θεού είναι ο Χριστός, και μας την αποκάλυψε όχι μόνο με τα λόγια του αλλά και με τις πράξεις του. Μάλιστα, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, υπογραμμίζει ότι ο Χριστός, ως η δικαιοσύνη του Πατρός, δικαιώνει και τους εν αμαρτίαις ευρισκόμενους. Όταν λοιπόν μιλάμε για δικαιοσύνη του Θεού, αναφερόμαστε στην παρουσία μιας ουσιώδους σχέσης (με τον Θεό). Αποδεχόμαστε τη δωρεά αυτής της παρουσίας και κατά το μέτρο πια της άσκησής μας, της διάθεσής μας, παραδιδόμαστε σ' αυτή την παρουσία.

Δημήτρης Μαυρόπουλος, «Η δικαιοσύνη του Θεού», άρθρο από το διαδίκτυο, 1/4/2021

Βήμα 2ο: Υπογραμμίστε τα βασικά σημεία των κειμένων, δώστε έναν δικό σας τίτλο και παρουσιάστε τα με σύντομο τρόπο στην ολομέλεια της τάξης σας.

Βήμα 3ο: Στη συνέχεια συζητήστε όλοι μαζί: Στην Καινή Διαθήκη, η δικαιοσύνη του Θεού είναι πράξη αγάπης, η οποία φανερώνεται στην Ενανθρώπιση, τη Σταύρωση και την Ανάσταση του Χριστού, που, αντί για τιμωρία, αποκαθιστά τη σχέση μας με τον Θεό και τους συνανθρώπους μας. Πώς η «ιστορία» του Χριστού προτείνει μια διαφορετική προσέγγιση της δικαιοσύνης;

Φύλλο Εργασίας 4

Χρόνος Εργασίας: 10΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Αξιοποιώντας όσα μάθατε στην ενότητα και τα σχετικά κείμενα και αφού λάβετε υπόψη τους στίχους του τραγουδιού «Αν είσαι Θεός», που ακολουθεί, να συντάξετε σε ομάδες ένα σύντομο άρθρο δύο παραγράφων, το οποίο θα έχει τίτλο: «Ο Χριστός και η αδικία του κόσμου». Στη συγγραφή του άρθρου να λάβετε υπόψη σας ερωτήματα όπως: Ο Θεός είναι δίκαιος ή άδικος; Τιμωρεί ή συγχωρεί; Γιατί ο Θεός, που είναι δίκαιος και μας αγαπά, «δε μας θυμάται, γιατί γυρνά την πλάτη, γιατί μας παρατά;», όπως τραγουδούν οι αδελφοί Κατσιμίχα στο τραγούδι τους;

«Αν είσαι Θεός»
Πόσα ποτάμια αίμα,
πόσα ποτάμια δάκρυ
και πόσα παρακάλια θέλεις
ακόμα από μας;
Τώρα που τρελαθήκαμε
και λύσσαξε η μπόρα...
Αν ήσουν ποτέ εδώ,
πες μου πού είσαι τώρα;
Αν είσαι Θεός,
γιατί δε μας λυπάσαι;
Αν είσαι Θεός,
γιατί δε μας μιλάς;
Αν είσαι Θεός,
γιατί δε μας θυμάσαι,
γιατί γυρνάς την πλάτη,
γιατί μας παρατάς;
Φτύνουνε τ' όνομά σου
κατώτεροι θεοί.
Ουρλιάζουνε κατάρες,
γιατί σιωπάς εσύ.
Κρατούνε τις ζωές μας
του δαίμονα τα κτήνη
Αν είμαστε παιδιά σου εμείς,
γιατί νικάν' αυτοί,
γιατί νικάν' αυτοί,
γιατί νικάν' εκείνοι;

Μουσική-Στίχοι: Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας

Βήμα 2ο: Μοιραστείτε το άρθρο με την ολομέλεια της τάξης σας και αναρτήστε το στο Ιστολόγιο του μαθήματος.

Φύλλο Εργασίας 5

Εργασία για το σπίτι

Επιχειρήστε να συνδέσετε τα μηνύματα των παρακάτω εικόνων με όσα επεξεργαστήκατε στη σημερινή ενότητα, να τα επεκτείνετε και να απαντήσετε στο ερώτημα: «Ποια είναι η ευθύνη του χριστιανού για την επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν στον σύγχρονο κόσμο εξαιτίας της επικράτησης της αδικίας;». Η απάντησή σας να πάρει τη μορφή ανοιχτής επιστολής και να αναρτηθεί στο Ιστολόγο του μαθήματος.

Edvard Munch, Η κραυγή (1893)

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ 3

Θεματικό πεδίο	Άνθρωποι του Θεού	Θεματική ενότητα	Άγιοι: Άνθρωποι κάθε εποχής
Τάξη/Τμήμα	Α΄ Λυκείου ΓΕΛ/ΕΠΑΛ	Ημερομηνία	
1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές/τριες: Να διακρίνουν το απόλυτο πρότυπο της αγιότητας στο πρόσωπο μιας γυναίκας, της Παναγίας.		
Μέθοδος:	Βιωματική		
Προετοιμασία:	Διαδραστικός πίνακας, διαδίκτυο, Φύλλα Εργασίας, στιλό. Επιπλέον: 1ο στάδιο (Βιώνοντας): Χαρτάκια post-it σε διάφορα χρώματα.		
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα	Δραστηριότητες Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας
1	5΄	Βιώνοντας	Ο/Η εκπαιδευτικός καθοδηγεί τους μαθητές/τριες να γράψουν, ατομικά, σε ένα μικρό χαρτάκι τύπου post-it,

		(Συννεφόμελο)	3-5 λέξεις-κλειδιά ή πολύ σύντομες φράσεις που να περιγράφουν: α) Το πρόσωπο της Παναγίας. β) Τα χαρακτηριστικά της που την καθιστούν πρότυπο αγιότητας. γ) Τις αρετές που αναδεικνύουν την αγιότητά της και μπορούν να καθοδηγήσουν πνευματικά έναν νέο άνθρωπο στη σύγχρονη εποχή. Στη συνέχεια, συλλέγει τα χαρτάκια και γράφει τις λέξεις στον πίνακα. Όσες λέξεις εμφανίζονται συχνότερα, τις σημειώνει με μεγαλύτερα γράμματα ή με έντονο χρώμα, σχηματίζοντας ένα Συννεφόμελο. Αν υπάρχει διαδραστικός πίνακας ή υπολογιστής με προτζέκτορα, ζητά από τους μαθητές/τριες να υπαγορεύουν τις λέξεις και τις πληκτρολογεί άμεσα σε διαδικτυακό εργαλείο δημιουργίας Συννεφόμελων (π.χ. το WordArt ή το WordClouds). Το εργαλείο δημιουργεί αυτόματα ένα Συννεφόμελο, στο οποίο το μέγεθος των λέξεων αντανάκλα τη συχνότητά τους. Αφού ολοκληρωθεί η δημιουργία του Συννεφόμελου, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει κάποιες επιπλέον ερωτήσεις όπως: - «Ποιες λέξεις ξεχωρίζουν και γιατί, κατά τη γνώμη σας, θεωρούνται οι πιο σημαντικές;» - «Τι μας φανερώνει η συχνότητα εμφάνισης αυτών των λέξεων για τον τρόπο με τον οποίο η Εκκλησία βλέπει την Παναγία ως πρότυπο αγιότητας;». - «Υπήρξαν λέξεις που σας έκαναν εντύπωση -είτε επειδή εμφανίστηκαν πολύ συχνά είτε επειδή περιμένατε να φανούν πιο έντονα- και γιατί πιστεύετε συνέβη αυτό;». - «Με βάση τις λέξεις και τις σκέψεις που αναδείχθηκαν, πώς καταλαβαίνουμε ότι η Παναγία μπορεί να αποτελεί πρότυπο ζωής και αγιότητας για τον άνθρωπο της εποχής μας;».
2	10´	Νοηματοδοτώντας (Επεξεργασία Κειμένου με καθοδηγητικές ερωτήσεις)	Ο/Η εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές/τριες το βιβλικό κείμενο και την εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου και τους ζητά να απαντήσουν ομαδοσυνεργατικά σε ερωτήσεις (βλ. 1ο Φύλλο Εργασίας). Στη συνέχεια, ακολουθεί συζήτηση και ανατροφοδότηση.
3	20´	Αναλύοντας (Συνεργατική Συναρμολόγηση - Jigsaw)	Ο/Η εκπαιδευτικός μοιράζει τους μαθητές/τριες στις «αρχικές» ομάδες και στις ομάδες των «εμπειρογνωμόνων». Κάθε μαθητής/τρια αναλαμβάνει διπλό ρόλο, καθώς συμμετέχει και στους δύο σχηματισμούς: στην αρχική ομάδα και στην ομάδα εμπειρογνωμόνων (ειδικών). Η προς διερεύνηση θεματική διαιρείται σε επιμέρους υποενότητες, τόσες όσες και τα μέλη κάθε αρχικής ομάδας, ακολουθώντας τη λογική των κομματιών ενός παζλ. Για την υποστήριξη της ερευνητικής διαδικασίας παρέχεται στις ομάδες ποικίλο υλικό πηγών. Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες μετακινούνται από τις αρχικές ομάδες στις ομάδες εμπειρογνωμόνων. Εκεί, εφαρμόζοντας αρχές συνεργατικής μάθησης και ενεργητικής διερεύνησης, εμβαθύνουν στη συγκεκριμένη υποενότητα που τους έχει ανατεθεί. Η

			διαδικασία περιλαμβάνει την κριτική ανάλυση πηγών, τη συλλογή και οργάνωση δεδομένων, καθώς και την ανάπτυξη εξειδικευμένης γνώσης, καθιστώντας τους «ειδικούς» στο πεδίο τους. Στη συνέχεια, επιστρέφουν στις αρχικές τους ομάδες, διαμοιράζονται τις γνώσεις τους, και παρουσιάζουν τα πορίσματα της έρευνάς τους. Η αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών είναι θεμελιώδης, καθώς η πλήρης κατανόηση της κεντρικής θεματικής προϋποθέτει τη συνεισφορά όλων των «ειδικών». Οι ομάδες καλούνται να μελετήσουν επιλεγμένα βιβλικά και υμνογραφικά κείμενα, προκειμένου να εμβαθύνουν στον τρόπο με τον οποίο η Παναγία προβάλλεται ως πρότυπο αγιότητας. Προτείνεται να αξιοποιηθούν αποσπάσματα που αναδεικνύουν τις αρετές της Θεοτόκου, με έμφαση σε χωρία όπως: ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου (Λκ 1, 26-38), η επίσκεψή της στην Ελισάβετ (Λκ 1, 39-56), ο γάμος στην Κανά (Ιω 2, 1-11), η παρουσία της κάτω από τον Σταυρό (Ιω 19, 25-27), καθώς και η συμμετοχή της ανάμεσα στους μαθητές μετά την Ανάληψη (Πραξ 1, 14). Παράλληλα, προτείνεται η αξιοποίηση αποσπασμάτων από ύμνους που αναδεικνύουν την πίστη, την αγνότητα, την ταπείνωση, τη μεσιτεία και τον καθοριστικό της ρόλο στη σωτηρία του ανθρώπου. Ενδεικτικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ύμνοι από τον Ακάθιστο Ύμνο, τις εορτές του Ευαγγελισμού και της Κοιμήσεως, καθώς και από τους Παρακλητικούς Κανόνες.
4	10´	Εφαρμόζοντας (4 Γωνίες)	Ο/Η εκπαιδευτικός καθορίζει τέσσερις διαφορετικές περιοχές στην τάξη, οι οποίες λειτουργούν ως "γωνίες". Σε κάθε γωνία αντιστοιχίζεται μία διαφορετική δήλωση ή οπτική γωνία σχετικά με την Παναγία ως πρότυπο αγιότητας. Για παράδειγμα, οι δηλώσεις θα μπορούσαν να είναι: -«Η Παναγία αποτελεί πρότυπο υπακοής και ταπείνωσης στο θέλημα του Θεού». -«Η Παναγία αποτελεί πρότυπο μητρικής αγάπης, προσφοράς και αφοσίωσης προς τον Χριστό και, μέσα από Αυτόν, προς όλους τους ανθρώπους». -«Η Παναγία αποτελεί Μεσίτρια προς τον Υιό και Θεό της και Προστάτιδα των πιστών, δείχνοντας με την αγάπη της τη φροντίδα του Θεού για τους ανθρώπους». -«Η Παναγία αποτελεί πρότυπο πίστης, ταπείνωσης και δύναμης, που εμπνέει τους πιστούς να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες της ζωής με ελπίδα και εμπιστοσύνη στον Θεό». Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες καλούνται να σκεφτούν ατομικά ποια από τις τέσσερις δηλώσεις τους "αγγίζει" περισσότερο. Αφού καταλήξουν στην επιλογή τους, μετακινούνται και συγκεντρώνονται στη "γωνία" που αντιπροσωπεύει τη δική τους άποψη, προκειμένου να διασφαλιστεί η ενεργός συμμετοχή όλων. Μόλις συγκεντρωθούν στις αντίστοιχες γωνίες, σχηματίζουν μικρές ομάδες συζήτησης. Σε αυτές, διερευνούν τη συγκεκριμένη δήλωση της "γωνιάς" τους. Τα μέλη κάθε ομάδας αιτιολογούν την επιλογή τους, ανταλλάσσουν επιχειρήματα και προσπαθούν να

			ενισχύσουν τη συλλογική τους θέση, αναφέροντας τυχόν σχετικά βιβλικά χωρία ή πτυχές της εκκλησιαστικής παράδοσης που γνωρίζουν και μπορούν να υποστηρίξουν την άποψή τους. Ο/Η εκπαιδευτικός παρακολουθεί τις συζητήσεις, απαντά σε ερωτήσεις και ενθαρρύνει την ισότιμη συμμετοχή. Μετά την ολοκλήρωση της ομαδικής εργασίας, κάθε ομάδα παρουσιάζει την οπτική της στην ολομέλεια της τάξης. Ακολουθεί διάλογος μεταξύ των διαφορετικών γωνιών, και οι μαθητές/τριες ενθαρρύνονται να ρωτήσουν και να σχολιάσουν τις απόψεις των άλλων ομάδων. Στο τέλος της δραστηριότητας, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές/τριες να αναστοχαστούν τι έμαθαν. Τους καλεί να προβληματιστούν σχετικά με τις νέες διαστάσεις και πτυχές του ιερού προσώπου της Παναγίας που ανέδειξαν, καθώς και με τον τρόπο που αυτές οι πολυεπίπεδες όψεις μπορούν να συνυπάρξουν συνθετικά, προάγοντας μια ολιστικότερη και βαθύτερη θεολογική κατανόηση της Θεοτόκου ως υπέρτατου προτύπου αγιότητας και εκούσιας υπακοής στο θέλημα του Θεού.
--	--	--	--

Εργασία για το σπίτι	Ο/Η εκπαιδευτικός ζητά από τους/τις μαθητές/τριες να δημιουργήσουν ένα σύντομο κείμενο (250-350 λέξεις), με στόχο να παρουσιάσουν το πρόσωπο της Παναγίας σε ένα σύγχρονο κοινό (π.χ. συνομηλικούς ή το κοινό ενός podcast). Προτείνεται το κείμενο να ξεκινά από ένα βασικό βιβλικό γεγονός, όπως ο Ευαγγελισμός ή η παρουσία της Παναγίας στη Σταύρωση. Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες καλούνται να επιλέξουν ένα ή δύο χαρακτηριστικά της Παναγίας (π.χ. πίστη, ταπείνωση, ανιδιοτελής αγάπη) που θεωρούν ιδιαίτερα επίκαιρα και να εξηγήσουν γιατί αυτά μπορούν να εμπνεύσουν έναν νέο άνθρωπο σήμερα. Η μορφή του κειμένου μπορεί να είναι σύντομο άρθρο ή επιστολή. Ο/Η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές/τριες να αναδείξουν τον τρόπο με τον οποίο η μορφή της Παναγίας μπορεί να μιλήσει στη νεανική ψυχή και να προσφέρει πρότυπα ζωής μέσα στον σύγχρονο κόσμο.
----------------------	---

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση που μπορεί να εφαρμοστεί είναι κατά κύριο λόγο διαμορφωτική. Ωστόσο, μπορούν να αξιοποιηθούν και η αρχική και η τελική αξιολόγηση. Αναλυτικότερα:

1. Αρχική Αξιολόγηση

Σκοπός: Να διαπιστωθεί το επίπεδο των προϋπαρχουσών γνώσεων και αντιλήψεων των μαθητών/τριών σχετικά με το πρόσωπο της Παναγίας ως πρότυπο αγιότητας.

Εφαρμογή: Η δραστηριότητα του «Συννεφόμελεξου» στο στάδιο «Βιώνοντας», λειτουργεί ως αρχική αξιολόγηση. Μέσω των λέξεων-κλειδιών και φράσεων που θα καταγράψουν οι μαθητές/τριες, ο/η εκπαιδευτικός θα λάβει μια πρώτη εικόνα των υπαρχουσών αντιλήψεων και γνώσεων τους για την Παναγία.

2. Διαμορφωτική Αξιολόγηση

Σκοπός: Να παρακολουθείται η πρόοδος των μαθητών/τριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, να εντοπίζονται τυχόν δυσκολίες και να παρέχεται ανατροφοδότηση για βελτίωση.

Εφαρμογή:

Φύλλο Εργασίας 1: Οι απαντήσεις των μαθητών/τριών στις ερωτήσεις σχετικά με το βιβλικό απόσπασμα αξιολογούνται, προκειμένου να διαπιστωθεί η κατανόηση του ιερού κειμένου και η ικανότητά τους να συνδέουν τις ιδέες τους με τη δική τους ζωή. Παράλληλα, καθώς καλούνται να αποκωδικοποιήσουν την εικόνα του Ρουμπλιώφ μέσα από στοιχεία του βιβλικού κειμένου, αξιολογείται η ικανότητά τους να ερμηνεύουν θεολογικά σύμβολα και να προσεγγίζουν έργα τέχνης με ερμηνευτική ευαισθησία. Η συζήτηση στην ολομέλεια προσφέρει επίσης ευκαιρία για διαμορφωτική αξιολόγηση, καθώς ο/η εκπαιδευτικός

μπορεί να παρατηρήσει τη συμμετοχή, την έκφραση απόψεων και την αλληλεπίδραση των μαθητών/τριών.

Δραστηριότητα «Συνεργατική Συναρμολόγηση (Jigsaw)»: Η δραστηριότητα αυτή αξιολογεί την ικανότητα των μαθητών/τριών να συνθέτουν πληροφορίες, να τις παρουσιάζουν δημιουργικά και να τις συνδέουν με το κεντρικό θέμα. Η επακόλουθη συζήτηση προσφέρει ευκαιρίες για περαιτέρω αναστοχασμό και εμβάθυνση στις ιδέες που παρουσιάζονται, ενισχύοντας την κριτική σκέψη και την ανταλλαγή απόψεων. Η παρουσίαση των ομάδων στην ολομέλεια αποτελεί μια επιπλέον ευκαιρία για διαμορφωτική αξιολόγηση, καθώς ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να εκτιμήσει την ικανότητα των μαθητών/τριών να αναλύουν τα κείμενα, να εξάγουν συμπεράσματα, να συνεργάζονται και να εκφράζουν τις ιδέες τους με σαφήνεια.

Δραστηριότητα «4 Γωνίες»: Μέσω της συμμετοχής στις ομαδικές συζητήσεις και στις παρουσιάσεις στην ολομέλεια, οι μαθητές/τριες επιδεικνύουν την κατανόησή τους για τις θεολογικές διαστάσεις του προσώπου της Θεοτόκου ως προτύπου αγιότητας, φορέα της θείας Χάριτος και παραδείγματος υπακοής στο θέλημα του Θεού, καθώς και την ικανότητά τους να τεκμηριώνουν τις απόψεις τους. Ο/Η εκπαιδευτικός παρατηρεί τη συνεργασία, την ποιότητα της επιχειρηματολογίας και την ικανότητα αναστοχασμού.

3. Τελική Αξιολόγηση

Σκοπός: Να αξιολογηθεί η συνολική κατανόηση και η επίτευξη των μαθησιακών στόχων στο τέλος της ενότητας.

Εφαρμογή: Η ανάθεση της τελικής εργασίας για το σπίτι, στην οποία οι μαθητές/τριες καλούνται να δημιουργήσουν ένα σύντομο κείμενο (250-350 λέξεις) προκειμένου να παρουσιάσουν την Παναγία σε ένα σύγχρονο κοινό, λειτουργεί ως τελική αξιολόγηση. Η εργασία αυτή θα επιτρέψει στον/στην εκπαιδευτικό να αξιολογήσει την ικανότητα των μαθητών/τριών να συνθέσουν τις γνώσεις τους και να εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις σχετικά με το πώς το πρόσωπο της Παναγίας μπορεί να αποτελέσει πρότυπο αγιότητας.

4. ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΠΗΓΕΣ/ΥΛΙΚΟ/ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστοπούλου, Μ. (2001). *Η ομαδική διδασκαλία στην εκπαίδευση. Μια θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Carroll, M., Goldman, S., Britos, L., Koh, J., Royalty, A. & Hornstein, M. (2010). «Destination, imagination and the fires within: Design thinking in a middle school classroom». *International Journal of Art and Design Education*, 29(1), σσ. 37-53.

Εβδοκίμοφ, Π. (1992). *Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου* (μτφρ. Ν. Ματσούκας). Θεσσαλονίκη: Πουρνάρας.

Νέλλα, Π. (1973). «Η μητέρα του Θεού και ο Θεοκεντρικός ανθρωπισμός», *Γρηγόριος Παλαμάς* 56, σσ. 314-328.

Φαράντος, Μ. (1973). «Ἡ θέσις καὶ ἡ σημασία τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Πίστιν καὶ εἰς τὴν ζωὴν». *Θεολογία* 44, σσ. 136-156.

Florovsky, G. (1949). «The Ever-Virgin Mother of God». Στο E. L. Mascall (Εκδ.), *The Mother of God*. London: Dacre Press, σσ. 51-63.

Κουρεμπελές, Ι. (1997). «Θεοτόκος: Η μητέρα του Θεού». *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 80/768. Θεσσαλονίκη: Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, σσ. 465-489.

Razzouk, R. & Shute, V. (2012). «What is design thinking and why is it important?». *Review of Educational Research* 82(3), σσ. 330-348.

Woolfolk, A. (1998). *Educational Psychology*. Boston: Allyn and Bacon.

Ψαριανός, Δ. (Μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης). (1969). «Ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ὑμνωδίᾳ». Στο *Πόνημα εὐγνωμον ἐπὶ τῇ 40ετηρίδι συγγραφικῆς δράσεως καὶ τῇ 35ετηρίδι καθηγεσίας τοῦ καθηγητοῦ Βασιλείου Μ. Βέλλα*. Αθήνα, σσ. 309-340.

5. ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Θετικά σημεία

Δυνατά σημεία της διδασκαλίας.

Επιτυχημένες πρακτικές.

Αποτελεσματικές στρατηγικές.

Στοιχεία που λειτούργησαν θετικά.

Αρνητικά σημεία

Περιοχές προς βελτίωση.

Προκλήσεις που αντιμετωπίστηκαν.

Δυσκολίες που παρατηρήθηκαν.

Σημεία που χρήζουν προσοχής.

Σημεία που χρήζουν βελτίωσης

Συστάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη.

Ιδέες για ενίσχυση της διδασκαλίας.

Προτεινόμενες παρεμβάσεις.

Βήματα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Φύλλο Εργασίας 1

Χρόνος Εργασίας: 10΄

Δραστηριότητα

Βήμα 1ο: Διαβάστε προσεκτικά το βιβλικό απόσπασμα που αναφέρεται στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και παρατηρήστε την εικόνα που το συνοδεύει. Στη συνέχεια, εργαστείτε σε δυάδες και απαντήστε σύντομα στις παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πώς αποτυπώνονται στην αγιογραφία η έκπληξη ή η ταραχή της Παναγίας (όπως αναφέρεται στον στίχο 29 του Ευαγγελίου του Λουκά);
2. Πώς αποδίδεται εικαστικά ο Αρχάγγελος Γαβριήλ; Τι δείχνει η στάση του για το μήνυμα που φέρει;
3. Ποια στοιχεία της αγιογραφίας υποδηλώνουν τη θεία παρέμβαση ή το υπερφυσικό;
4. Στον στίχο 38, η Παναγία λέει: «Είμαι μια δούλη του Κυρίου· ας γίνει το θέλημά του σ' εμένα όπως μου το είπες». Πώς αποτυπώνει αυτή τη στάση η αγιογραφία;
5. Ποια είναι η κεντρική ιδέα που εκφράζεται τόσο στο κείμενο όσο και στην εικόνα σχετικά με το πρόσωπο της Παναγίας; Γιατί αυτή η ελεύθερη επιλογή της υπακοής και της πίστης, ακόμα και μπροστά στο άγνωστο, την καθιστά απόλυτο πρότυπο αγιότητας για κάθε άνθρωπο, ακόμα και σήμερα;

26 Τον έκτο μήνα της εγκυμοσύνης της Ελισάβετ, ο Θεός έστειλε τον άγγελο Γαβριήλ στην πόλη της Γαλιλαίας Ναζαρέτ 27 σε μια παρθένο, που ήταν αρραβωνιασμένη με κάποιον που λεγόταν Ιωσήφ και προερχόταν από τη γενιά του Δαβίδ. Η παρθένος λεγόταν Μαριάμ. 28 Παρουσιάστηκε, λοιπόν, σ' αυτήν ο άγγελος και της είπε: «Χαίρε εσύ, η προικισμένη με τη χάρη του Θεού! Ο Κύριος είναι μαζί σου. Ευλογημένη απ' το Θεό είσαι εσύ, περισσότερο απ' όλες τις γυναίκες». 29 Εκείνη μόλις τον είδε τaráχτηκε με τα λόγια του και προσπαθούσε να εξηγήσει τι σήμαινε ο χαιρετισμός αυτός. 30 Ο άγγελος της είπε: «Μη φοβάσαι, Μαριάμ, ο Θεός σου έδωσε τη χάρη του· 31 θα μείνεις έγκυος, θα γεννήσεις γιο και θα τον ονομάσεις Ιησού. 32 Αυτός θα γίνει μέγας και θα ονομαστεί Υιός του Υψίστου. Σ' αυτόν θα δώσει ο Κύριος ο Θεός το θρόνο του Δαβίδ, του προπάτορά του. 33 Θα βασιλέψει για πάντα στους απογόνους του Ιακώβ και η βασιλεία του δε θα έχει τέλος». 34 Η Μαριάμ τότε ρώτησε τον άγγελο: «Πώς θα μου συμβεί αυτό, αφού εγώ δεν έχω συζυγικές σχέσεις με κανέναν άντρα;» 35 Ο άγγελος της απάντησε: «Το Άγιο Πνεύμα θα έρθει επάνω σου και θα σε καλύψει η δύναμη του Θεού· γι' αυτό και το άγιο παιδί που θα γεννήσεις θα ονομαστεί Υιός Θεού. 36 Μάθε ακόμη ότι η συγγενής σου Ελισάβετ συνέλαβε γιο στα γηρατειά της· έτσι, αυτή που την αποκαλούσαν στείρα, τώρα βρίσκεται στον έκτο μήνα της εγκυμοσύνης. 37 Για το Θεό τίποτα δεν είναι ακατόρθωτο». 38 Η Μαριάμ τότε είπε: «Είμαι μια δούλη του Κυρίου· ας γίνει το θέλημά του σ' εμένα όπως μου το είπες». Κι έφυγε από αυτήν ο άγγελος.

Ελληνική Βιβλική Εταιρεία

Ρουμπλιώφ, Ευαγγελισμός, 1408

Βήμα 2ο: Παρουσιάστε τις απαντήσεις σας στην ολομέλεια της τάξης.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Απόφαση Ολ.ΣτΕ 660/2018.

Απόφαση Ολ.ΣτΕ 926/2018.

Βασιλόπουλος, Χ. (1993). *Ο μαθητής ως κριτήριο του μαθήματος των Θρησκευτικών*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Βουλγαράκη - Πισίνα, Ε. (2004). *Νεωτερικότητα και Σχολική Θρησκευτική Αγωγή*. Αθήνα: Μαΐστρος.

Γεωργιάδης, Κ. (2017). «Θεολογικός συλλογισμός και διάλογος στο Μάθημα των Θρησκευτικών». Στο *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Θεολόγων Εκπαιδευτικών, Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα των Θρησκευτικών*, Θεσσαλονίκη: Τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ, σσ. 24-40.

Georgiadis, K. (2020). "Political theology in recent case-law on Religious Education in Greece: "religious consciousness" vs "religious conscience" within the Greek Constitution". Στο *Social Cohesion and Development* 15/2, Διόνικος, σσ. 152-169. <https://doi.org/10.12681/scad.32089>.

Γιαγκάζογλου, Σ. (2007). «Το μάθημα των Θρησκευτικών στη δημόσια εκπαίδευση. Φυσιогνωμία, σκοποί, περιεχόμενο, νέα βιβλία, διαθεματική προσέγγιση, ευρωπαϊκή προοπτική, θεολογία της ετερότητας». Στα *Πρακτικά της Επιστημονικής Ημερίδας. Τα Θρησκευτικά στο σύγχρονο σχολείο. Απέναντι στις προκλήσεις των καιρών*, σσ. 34-108. Νεάπολη Θεσσαλονίκης: Ιερά Μητρόπολη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως.

Γκούμα, Ό. «Δειγματικές εφαρμογές και σχέδια διδασκαλίας στο πολλαπλό Βιβλίο Θρησκευτικών Α΄ Λυκείου» (άρθρο υπό δημοσίευση).

Γκούμα, Ό. (2019). «Το Λαμς ως διαδραστικό εκπαιδευτικό εργαλείο στο μάθημα των Θρησκευτικών». Στο *i-Teacher* 14, σσ. 259-268.

Ελληνική Βιβλική Εταιρεία. <https://greek.global.bible/bible/d09e9a676bf6592d-02/LUK.1>

Ζηζιούλας, Ι. (Μητροπολίτης Περγάμου). (2010). «Ορθόδοξη Εκκλησία και τρίτη χιλιετία». Στο Σ. Φωτίου (Επιμ.). *Η υποδοχή του Άλλου*. Αθήνα: Αρμός, σσ. 101-123.

Ζουμπουλάκης, Σταύρος. (2017). «Τα θρησκευτικά ως βιβλικό μάθημα». Στο *Για το σχολείο*. Αθήνα: Πόλις, σσ. 131-145.

Κατσαρού, Κ. «Βιωματική μέθοδος και αξιολόγηση στο πολλαπλό Βιβλίο Θρησκευτικών Α΄ Λυκείου» (άρθρο υπό δημοσίευση).

Κομνηνού, Ι. (2012). *Η ευρωπαϊκή διάσταση της διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών: η συμβολή του στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας* (Διδ. Διατριβή). Αθήνα: Τμήμα Θεολογίας ΕΚΠΑ.

Κοσμόπουλος, Β. Α (1990). *Το σχολείο πέθανε. Ζήτω το σχολείο του προσώπου*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κοσμόπουλος, Β. Α. (2000). *Σχεσιοδυναμική Παιδαγωγική του Προσώπου*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κουκουνάρας - Λιάγκης, Μ. (2013). «Η θρησκευτική εκπαίδευση στο Λύκειο στην τομή της νεωτερικής και μετανεωτερικής σκέψης. Η λύση είναι η κονστρουκτιβική προσέγγιση;». *Επιστήμες της Αγωγής* 3, σσ. 62-82.

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2020/21). «Παιδαγωγικές προσεγγίσεις και διδακτική μεθοδολογία της ΘΕ». Στο *Διδακτικό Υλικό του Προγράμματος «Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης: Διδάσκοντας Θεολογία και Θρησκευσιολογία στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση»*. Αθήνα: ΚΕΔΙΒΙΜ ΕΚΠΑ.

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2020/21). «Διδασκαλία και θεωρία στην πράξη». Στο *Διδακτικό Υλικό του Προγράμματος «Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης: Διδάσκοντας Θεολογία και Θρησκευσιολογία στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση»*. Αθήνα: ΚΕΔΙΒΙΜ ΕΚΠΑ.

- Κρίστεβα, Τ. (2011). *Αυτή η απίστευτη ανάγκη για πίστη*, μτφρ. Τ. Κωνσταντίνου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ματσαγγούρας, Η. (2008). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μητροπούλου, Β. & Στογιαννίδης, Α. (2015). *Θεωρίες Μάθησης και Αγωγής*. Θεσσαλονίκη: Ostracon Publishing.
- Περσελής, Ε. (2013). «Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός του μαθήματος των Θρησκευτικών: Διαπιστώσεις και προοπτικές. Στο *Τα θρησκευτικά στο σύγχρονο σχολείο, Ο διάλογος και η κριτική για το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού και Γυμνασίου*. Αθήνα: Αρμός, σσ. 415-428.
- Schambeck, M. (2016). «Για ποιον λόγο οι μετανεωτερικές κοινωνίες δεν μπορούν να αρνηθούν το Μάθημα των Θρησκευτικών με συγκεκριμένη ερμηνευτική προοπτική: Θρησκευοπαιδαγωγική θεώρηση και παραδείγματα» (μτφρ. Αθ. Στογιαννίδη), Στο *Σύνθεσις/Synthesis* 5/1, σσ. 1-19.
- Στογιαννίδης, Α. (2014). *Η Διδασκαλία των Λατρευτικών Συμβόλων της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας στο Μάθημα των Θρησκευτικών. Διδακτική-θεωρητική προσέγγιση με βάση την Αναλυτική Ψυχολογία, την Ερμηνευτική και τη Σημειωτική*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Στογιαννίδης, Α. (2016). «Το Μάθημα των Θρησκευτικών στη Δημόσια Εκπαίδευση: ένα Μάθημα Θέσεων, Στοχασμού και Ερμηνείας». Στο *Σύνθεσις/Synthesis* 5/1, σσ. 41-67.
- Στογιαννίδης, Α. (2021). *Σχολική Παιδεία, Μάθημα των Θρησκευτικών και Δημόσιος Χώρος. Αναστοχαστική Ιχνηλασία στην Παιδαγωγική Θεωρία του Dietrich Benner*. Θεσσαλονίκη: Ostracon Publishing.
- Stogiannidis, A., Georgiadis, K., Gkoutziomitrou, D., Grigoraki, I. & Mpoitsis, I. (2020). «School of Theology Students' Views on New Curriculum for Religious Education (2017-2019) at State Schools in Greece: An Empirical Study». Στο *Σύνθεσις/Synthesis* 8/1, σσ. 294-327. <https://doi.org/10.26262/syn.v8i1.7734>.
- Stogiannidis, A., Georgiadis, K., Gkoutziomitrou, D., Grigoraki, I. & Mpoitsis, I. (2018). «Tracing the contours of the dialogue about Religious Education in Greece», Στο *International Conference (Θεολογική Σχολή ΑΠΘ. 05-09/10/18): «Auf dem Weg zu einer ökumenischen Religionsdidaktik im europäischen Horizont - Religionsunterricht in konfessionellen Majorität-Minoritäts Konstellationen»*. School of Theology - Research Committee A.U.Th., Katholisch Theologische Fakultät Albert Ludwigs Universität Freiburg & Institut für Evangelische Theologie Otto Friedrich Universität Bamberg. Θεσσαλονίκη: Επιτροπή Ερευνών ΑΠΘ.
- Stogiannidis, A., & Koutsoupas, N. (2018). «Elementarisierungsansatz und Geometric Didactic Analysis im Dialog: Neue Perspektiven für die Lehrplanforschung im Fach Religion,» Στο *Zeitschrift für Pädagogik und Theologie* 70/1, σσ. 82-94. <https://doi.org/10.1515/zpt-2018-0008>.
- Υπουργική Απόφαση 101470/Δ2/2017 - ΦΕΚ 2104/Β/19.6.2017: «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο».
- Υπουργική Απόφαση 99058/Δ2/2017 - ΦΕΚ 2105/Β/19.06.2017: «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος Θρησκευτικά Γενικού και Επαγγελματικού Λυκείου».
- Υπουργική Απόφαση 31585/Δ2/2020 - ΦΕΚ 698/Β/04.03.2020: «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο».
- Υπουργική Απόφαση 31603/Δ2/2020 - ΦΕΚ 699/Β/04.03.2020: «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών Γενικού και Επαγγελματικού Λυκείου».
- Φλουρής, Γ. Στ. (2020). *Πολλαπλή Νοημοσύνη και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Φρυδάκη, Ε. (2009). *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και μετανεωτερικής σκέψης*. Αθήνα: Κριτική.
- Χρυσafίδης, Κ. (2002). *Βιωματική - Επικοινωνιακή Διδασκαλία*. Αθήνα: Gutenberg.

Πηγές εικόνων

Bartolomé Esteban Murillo, Η θεραπεία του Παραλυτικού στη Βηθεσδά, λάδι σε καμβά, 1667-1670. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Curacion_del_paralitico_Murillo_1670.jpg

John William Waterhouse, Διογένης, λάδι σε καμβά, 1882. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Waterhouse-Diogenes.jpg>

Ο Πατριάρχης Αβραάμ. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Patriarch_Abraham.jpg

Πεινασμένα παιδιά στην Κένυα. Creative Commons άδειες και αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [FMSC Distribution Partner, CC BY 2.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Starving_Children_in_Kenya.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Starving_Children_in_Kenya.jpg)

Παιδική εργασία στη Μαδαγασκάρη. Creative Commons άδειες και αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [© ILO/M. CROZET, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Child_labour_in_Madagascar.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Child_labour_in_Madagascar.jpg)

Ρουμπλιώφ, Ευαγγελισμός. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Annunciation_from_Vasilyevskiy_chin_\(1408,_Tretyakov_gallery\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Annunciation_from_Vasilyevskiy_chin_(1408,_Tretyakov_gallery).jpg)

Edvard Munch, Η Κραυγή. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch,_1893,_The_Scream,_oil,_tempera_and_pastel_on_cardboard,_91_x_73_cm,_National_Gallery_of_Norway.jpg